

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Det är vårt land också”

En kvalitativ studie om hur en grupp romer i Tjeckien
beskriver migration och hem

SQ1562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits
Kandidatnivå
Termin: VT 2014
Författare: Anna Budinová
Handledare: Adrián Groglopo

Abstract

Titel: ”Det är vårt land också” En kvalitativ studie om hur en grupp romer i Tjeckien beskriver migration och hem

Författare: Anna Budinová

Nyckelord: migration, hem, romer, postkolonialism, Tjeckien

Social exklusion av romer i Europa ökar. Media uppmärksammar romer som kommer från Central-och Östeuropa och bosätter sig tillfälligt på parkeringsplatser eller i stadens utkanter. Studien syftar till att belysa hur en grupp romer i Tjeckien uppfattar migration och vad de själva lägger i begreppet hem. Studien genomfördes i norra Tjeckien, ett av Östeuropeiska länder. Studien bygger på en kvalitativ intervju som forskningsansats. Informanterna rekryterades med bekvämlighetsurval och i studien ingår sex informanter. Det insamlade empiriska materialet är tolkat med postkolonial teori. Studiens resultat visar att migration och skapande av sitt hem påverkas ömsesidigt. Det bristfälliga hemmet kan vara en anledningen till migration eller kan migration vara en strategi för att skapa ett idealt hem. Aspekter som påverkar skapandet av hemmet och därmed påtrycker migration är rasism, arbetslöshet, dåliga boenden och fattigdom. Studiens mål är att uppmärksamma på kontexten som informanterna lever i samt på rådande maktstrukturer.

Innehållsförteckning

Förord.....	1
1 Inledning.....	2
2 Problemformulering.....	2
2.1 Syfte.....	3
2.2 Frågeställningar.....	3
2.3 Relation till socialt arbete.....	3
2.4 Studiens avgränsning och disposition.....	4
3 Bakgrund.....	5
3.1 Romer och zigenare i europeiska kontexten.....	5
3.2 Några ord om bakgrunden.....	7
4 Tidigare forskning.....	7
4.1 Romsk migration från Östeuropa	8
4.2 Frivillig migration.....	8
4.3 Romska kvinnor migrerar också.....	9
4.4 Migranternas upplevelser av hem	10
4.5 Ursprungens betydelse.....	10
5 Metod.....	11
5.1 Förförståelse.....	11
5.2 Studiens urval.....	12
5.3 Tillvägagångssätt.....	12
5.2.1 Litteraturinsamling.....	12
5.2.2 Intervjuguide.....	13
5.2.3 Rekrytering av informanter.....	13
5.2.4 Intervjuer.....	14
5.2.5Analysmetod.....	15
5.4 Studienstillförlitlighet.....	16

5.3.1 Reliabilitet.....	16
5.3.2 Validitet.....	16
5.3.3 Generaliserbarhet.....	16
5.5 Etik och etiska överväganden.....	17
5.6 Metoddiskussion.....	18
6 Mellan teori och empiri.....	19
6.1 Teoretisk tolkningsram.....	19
6.1.1 Postkolonialism.....	19
6.2 Presentation och tolkning av empiri.....	21
6.2.1 Migration som en väg till att ”ha det bättre”.....	21
6.2.2 Att ha ett arbete betyder att man kan skapa sitt hem.....	24
6.2.3 Måste man vara tjeck för att känna sig hemma i Tjeckien?.....	28
7 Slutsatser.....	31
8 Reflektion.....	34
9 Referenser.....	36
10 Bilagor.....	39
10.1 Underlag för samtycke.....	39
10.2 Informanter sökes.....	40
10.3 Intervjuguide.....	41

Förord

Ett stort tack flyger med imaginära vingar till Tjeckien och mina fantastiska informanter. Utan er hade uppsatsen aldrig blivit sådan som den är. Jag vill tacka min underbara familj och jag vill tacka studiens handledare Adrián för hans givande återkoppling och alla som har bidragit med sina åsikter och reflektioner. Mitt tack hör också organisationerna som jag har varit i kontakt med trots att den inte slutligen resulterat i samarbete.

1 Inledning

En uppmärksam tidningsläsare har säkert märkt hur romer som kommit från Östeuropa fyller tidningsspalter. En tidningsrubrik som har fångat mitt intresse lyder följande:

Romerna tvingades lämna sina hem. Med sina tillhörigheter i resväskor och plastpåsar går romerna tillsammans bort från sina kvarlämnade bilar och husvagnar. – Vart ska vi nu ta vägen? säger Maria (GP 15 april 2014).

Det handlar om en tidningsartikel som kan väcka mycket känslor. Vad får ni för känslor och funderingar när ni ser människor som tillfälligt bor på en parkeringsplats eller gömer sig i tält och gamla bilar i en skogsdunge? Ni kanske vill, liksom jag, få veta mer. Men mer om vad? Eller vem? Tänk er att de kanske kommer från ett land där en riksdagspartiledare skriver på partiets websida:

Stoppa Romanistan! [---] Det att ordet zigenare idag ses som nedsättande, det är inte nazisternas eller tjeckernas fel. Det är i första hand zigenarnas skam. Deras, för långa seklen odlade, livsstil och livsprioriteringar, oavsett om man vill eller inte, kolliderar och har kolliderat med värdena i alla civiliserade västerländska länder [---] (Hnutí úsvit 2014; min översättning).

Det visste ni kanske inte men i denna globaliserade värld som är så stor men samtidigt blivit så liten, kan ett liknande uttalande påverka människor bortom nationalstatens gränser. Det finns platser där människor inte kan leva som de vill och därför väljer de att migrera. Eller väljer de att stanna trots det?

2 Problemformulering

På sista tiden har romer från Central-och Östeuropa uppmärksammats i media och politiska debatter på grund av sin ökande rörlighet inom Europeiska unionen. EU-medlemskap ger dem möjligheter att resa fritt mellan medlemsländer oavsett om detta sker för att slippa diskriminering eller på jakt efter ett bättre liv. Undersökningar visar att huvudanledningen till migration är fattigdom oftast orsakad av långtidsarbetslöshet, vidare rasistisk diskriminering och bristande känsla av tillhörighet i de ursprungliga länderna. Paradoxen är att de efter ankomsten ofta upplever värre stigmatisering än i landet de kommit från (European Communities 2009). Om påståendet att strukturella orättvisor såsom fattigdom ger utlopp för migration antas vara sannolikt är romer i Tjeckien en grupp med stor benägenhet att välja migration som en strategi. Högt antal romer i Tjeckien saknar slutbetyg från åtminstone yrkesförberedande gymnasiet, nästan 40 % av romerna beskriver sig själva som arbetslösa medan övrig arbetslöshet i landet ligger strax under 10 %. Skillnader mellan romer och icke-romer är påtagliga även inom andra områden, bland annat boendesituation (European Union Agency for Fundamental Rights 2012). I vardagsspråket diskuteras fenomenet migration i samband med orden hem och tillhörighet. Enligt Mallet (2004) är hemmet ett så pass centralt begrepp att alla försöker definiera det utifrån sitt eget forskningsfält då just definitionen av hemmet

påverkar politiska insatser som förflyttar ansvar för välfärd från staten till hemmet och familjen eller minskar antal av allmännyttiga bostäder (ibid.). Genom att ta del av en studie som visar åsikter om migration och hem kan man få en kunskap som ökar ens förutsättningar att både förstå vad migration och hem kan betyda för varenda individ på dess unika villkor samt hur man bäst ska förhålla sig till denna människa. Den ökade förståelsen kan också fungera som redskap för att bearbeta människans känsla av alienation. Som Vieten (2006) påstår är just behovet att känna tillhörighet orsaken till många konflikter.

2.1 Syfte

Studiens syfte är att utforska vilka tankar och föreställningar en grupp romer i norra Tjeckien har om begreppen migration och hem. Mitt mål är att söka förståelse för vad migration och hem innebär för studiens deltagare.

2.2 Frågeställningar

Vad tycker den utvalda gruppen av romer om migration? Vilka kan orsaken till migration vara och är migration ett fritt val?

Vad lägger den utvalda gruppen av romer i begreppet hem och var känner de sig hemma?

2.3 Relation till socialt arbete

För att närmare beskriva uppsatsens anknytning till socialt arbete är det i första hand passande att definiera vad socialt arbete är. Trots att Meeuwisse och Swärd (2006) hävdar att det i stort sett inte är möjligt att hitta en fyrkantig låda för socialt arbete, reflekterar de slutligen att man kan förstå socialt arbete ”som en typ av *verksamheter* och aktiviteter för att lösa olika uppgifter som måste hanteras i alla samhällen” (s. 69). Uppgifterna som måste hanteras är sociala problem och fenomen och enligt Sunesson (2006) uppstår ett socialt problem genom att oönskade förhållanden i samhället benämns som problematiska för kollektivet. Sunesson skriver att sociala problem kan av rådande maktstrukturer antingen formuleras utifrån värderingar om vad som är gott och ont, eller kan det som presenteras som socialt problem i verkligheten handla om en konflikt. I inledningen hänvisar jag till en tidningsartikel. Eftersom tidningen är en del av media som når till allmänheten är det sannolikt att läsare uppmärksammas på händelser som inte bör hända eller skall åtgärdas och är i sig problematiska. Tidningens rubrik ”Romerna tvingades lämna sina hem” kan referera till att problemet är just det att romerna tvingas lämna sina hem, i detta fall en parkeringsplats, men det finns möjligen flera tolkningar som kanske inte ligger så nära till hands. Är inte problemet att romerna är hemma på en parkeringsplats? Är inte problemet att romerna över huvud taget bor på en parkeringsplats? Eller är romerna i frågan ett problem då det redan i rubriken poängteras att det är romer det handlar om? Vill inte författaren istället peka på

strukturellt förtryck eftersom romer kan kopplas med negativa stereotypa föreställningar och därmed behandlats orättvisst? Oavsett det korrekta svaret om en tidningsartikel är slutsatsen att det inte är möjligt att lösa några tillstånd eller situationer utan att formulera vad som är det problematiska. Jag påstår inte att problemet är att romer från Central-och Östeuropa uppmärksammats i media och politiska debatter på grund av sin ökande rörlighet inom Europeiska unionen. Nej, problemet är enligt min mening anledningen till varför de uppmärksammats i media.

Eliasson-Lappalainen (2006) tar Meeuwisses och Swärds definition av socialt arbete som en lösning av uppgifter ett steg vidare genom sin markering att lösningen kan innebära att erbjuda stöd åt de behövande. Författaren kon-staterar att en del av forskare ser som betydelsefullt just att fånga klienternas upplevelser och svårigheter i sin forskning vilket vidare ska bidra till ökad förståelse, det ska uppmuntra till att tänka om och på nya sätt och inte minst till att reflektera över verkligheten och öppna för nya alternativ till förändring. Genom ett explorativt syfte vill jag ta reda på vad enstaka medlemmar av gruppen i frågan har att säga om fenomenet migration samt om ordet hem som en betydande del av migration. Dellgran och Höjer (2006) beskriver en ny trend i socialt arbete som enligt dem påverkar vilket område och vilka teorier studenter väljer i sina C-uppsatser. De menar att socialt arbete har professionaliserats genom evidensbaserad forskning samt att individen och behandlingen av individen står i fokus och samhälle och strukturellt socialt arbete tappar sitt fäste. Författarna nämner också att förhållandevis få C-uppsatser lyfter fram fenomenet såsom globalisering, migration eller social exklusion. Till min undersöknings fördel är därmed att den tar utgångspunkt i individens subjektiva upplevelser för att vidare sätta dem i bredare kontext samt att postkolonialt perspektiv tillämpas för att belysa hur makt verkar i samhället. Herz (2012, s. 7) poängterar att ”kunna reflektera över ett maktperspektiv och dess inbyggda politiska sidor är en av grundstenarna för att närma sig ett kritiskt socialt arbete”. Han skriver vidare att det är rådande diskurser och politik som sätter ramar och skapar socialt arbete.

2.4 Studiens avgränsning och disposition

Studiens mål är att ge informanterna utrymme för att avgränsa hur migration kan förstås. Att ordet hem är med i studien som handlar om migration beror på ordets centrala betydelse som är beskriven i studiens problemformulering. Jag har begränsat mig till migration av EU-medborgare och en specifik grupp, nämligen romer, eftersom jag anser att det handlar om ett intressant och aktuellt fenomen. Studien innefattar utsagor av en grupp romer i norra Tjeckien vilket är region jag ursprungligen kommer ifrån och där jag tillhör den vita majoriteten. På grund av den begränsade tiden har jag bestämt mig att lägga studiens fokus enbart på etnicitet/kultur som i uppsatsens syfte innefattar i synnerhet hudfärg avvikande från majoritetens men också andra särdrag som uppfattas som typiska för gruppen eftersom båda aspekter leder till diskriminering (Wikström 2009). Studien problematiserar därför inte andra kategorier såsom klass eller kön.

Kapitlet *Bakgrund* syftar till att belysa orden rom och zigenare och dess användning,

romernas situation i Central-och Östeuropa utifrån ett historiskt perspektiv samt den aktuella situationen i Tjeckiens norra region. Kapitlet *Tidigare forskning* redogör för forskning om migration med hänsyn till tillhörighet, frivillighet, romernas migration samt upplevelsen av hem kopplad med migration. Kapitlet *Metod* återger forskningsprocessen bakom studien. Kapitlet *Mellan teori och empiri* behandlar postkolonialism som studiens teoretiska utgångspunkt samt presenterar det empiriska materialet och dess tolkning. Kapitlet *Slutsatser* redovisar studiens resultat relaterade till tidigare forskning. Kapitlet *Reflektion* ger en bild av studien utifrån olika vinklar och här finns även förslag till vidare forskning. I studiens avslutning presenteras referenser och bilagor.

3 Bakgrund

3.1 Romer och zigenare i europeiska kontexten

Vilka talar man egentligen om när man säger romer? Vi kan börja där att man över huvud taget säger romer. Enligt Simhandl (2006) tas det för givet att kategorin romer existerar och därmed är det ett krav att identifiera huruvida individen tillhör kategorin vilket i sig upprätthåller kategorin. Det söks efter fakta för att bekräfta att kategorin är objektiv, vilket är minst sagt problematiskt och kan bara förtätta om sökandet. Diskursen om att det finns en essentiell grupp som kallas romer kan bara fortsätta om det inte diskuteras och problematiseras med vad det innebär att vara rom. Vi kan börja med diskursen om zigenare och romer. Ordet zigenare har länge använts i Europa och dess innebörd är bunden till både tid och rum. I Västeuropa användes ordet zigenare legitimt ungefär fram till 1990-talet med hänvisning till nomadism som ett sätt att leva vilket resonerade i stereotypa föreställningar om nomadism som en essentiell identitet (ibid). Politiska förändringar och upplösningen av östblocket lämnade sitt spår även på ordets bruk. De flesta europeiska romer levde i Central-och Östeuropa och föreställde således inga bekymmer för Västeuropa fram till östblockets fall. Det fanns till och med inga formella strategier för hantering av romer som en ”problematisk” etnisk minoritet. Efter 1989, när Väst-och Östeuropa återförenades, höjde Europeiska unionen rösten mot post-kommunistiska länder och kritiserade dem för kränkning av mänskliga rättigheter gentemot etniska minoriteter och främst romer, vilket var den nya beteckningen på en etnisk minoritet förtryckt i öst. Ordet romer började så småningom användas i hela Europa. Europeiska unionen ställde krav på östeuropeiska länder att skydda romernas rättigheter för att kunna gå i unionen (Pusca 2012).

I Central-och Östeuropa har ordet zigenare använts i en annan betydelse än hänvisningen till nomadism inte minst därför att kommunistiska regeringar utsatte romer för social och kulturell assimilation. Det nomadiska livet var något oacceptabelt och romer skulle komma in i samhället men på majoritetens villkor vilket betydde arbete i fabriker och därmed lyft i arbetarklass. Försöket att assimilera romer förändrade emellertid inte allmänhetens negativa attityder gentemot gruppen (Stewart 1997). Csepeli och Simon (2004) påstår att romer i Central-och Östeuropa beskrivs som en grupp utifrån olika kriterier såsom etnicitet, kultur eller ras. Poängen är att det är politiker och experter som

får rätt att välja utifrån vilka aspekter romer definieras. Det är alltså på förhand bestämt att det är en avgränsad grupp men man inte enas om hur man känner igen enstaka grupsmedlemmar. Marushiakova och Popov (2013, s. 62) skriver:

This is to say that everyone in Eastern Europe knows 'who they are'. Therefore, problems in this respect can arise only from the identification of certain individuals, outside the social environment in which they were born and bred, but not in regard to the community on the whole. In Eastern Europe the 'Gypsies' are solely considered in primordial terms, within an ethnic discourse (as with any other ethnic community). In other words, one is born a 'Tigan', one cannot become one, and one remains a 'Tigan' for life (the same as one's ancestors), regardless of lifestyle, education, profession, social status, etc., and identity (whether real or publicly declared).

Författarna menar vidare att romer i Östeuropa är en heterogen grupp som ibland väljer att kalla sig zigenare, en benämning som gruppen fått från övriga samhället.

Under andra världskriget föll den största delen av romsk befolkning i Tjeckien offer för Nazitysklands förintelse och populationens storlek började stegvis öka med romsk arbetskrafts- och anhöriginvandring från Slovakien (Stewart 1997). Rädslan för den växande romska gruppen gav upphov till regeringens beslut om tvångssterilisering av romska kvinnor vilket fortfarande utfördes så sent som på 1990-talet. Efter kommunismens fall utsattes romer för attacker av högerextremister vilket eskalerade i att stora grupper romer sökte fristad i Kanada (Crowe 2008). I vissa fall fick romer sina biljetter betalda från kommunen om de bestämde sig att sälja eller säga upp sina boenden (Bancroft, 2005). Diskurs som upprätthåller negativa stereotypa föreställningar om romer är vanlig både i tjeckiska medier och i tjeckisk politik, vilket stärker majoritetens fiendliga attityder gentemot romer (Pogány, 2012).

Holek (2007) kartlägger romernas situation i *Liberecký kraj* [region i norra Tjeckien] och ställer konkreta kriterier på vem som innefattas av studien:

Romer är de som anger tillhörighet till romsk minoritet

Romer är tjeckiska medborgare som deklarativt anger tillhörighet till romsk minoritet. I detta fall är teoretiskt obetydligt vilken etnisk grupp personen hör till, det handlar om individuellt känsla av den medborgerliga tillhörighet och uttryck av individens fria val. Romsk tillhörighet anger också personer som inte visar för romer typiska antropologiska tecknen men har exempelvis romska förfäder.

Romer är de som lever som romer

Tjeckiska medborgare som hör till den romska etniska gruppen hos oss [i Tjeckien], har inte behov att deklarerat sin romska etnicitet vid folkräkningen, trots det håller de romsk kultur levande och överför vidare traditioner och språk från generation till generation. Livsstil som upprätthåller romska traditioner levande kallas med romskt ord 'romipen'. I vissa fall kan detta innefatta också människor utan romsk härkomst som har blivit en del av gruppen (ex. genom att gifta sig) och lever i den långvarigt.

Romer är de som ser ut som romer

Typiska antropologiska drag av människor som tillhör etniska gruppen är hand i hand med majoritetens stereotypiska fördomar gentemot gruppen stigmatiserande oavsett deras vilja, livsstil, utbildningsnivå och dylikt. Majoriteten betecknar de som romer ('zigenare'). Exempelvis barn uppväxta från spädbarnstiden i fosterfamiljer, därmed utan påverkan av romsk kultur och romsk livsstil 'romipen' (s. 3; min översättning).

Holeks studie visar att romer i *Liberecký kraj* är utsatta för påtaglig boendesegregation och är i stor utsträckning diskriminerade på bostadsmarknaden. Många romska barn absolverar särskilda skolor utan att få en vidare kvalificering efter dess avslutning. Det finns analfabeter i den äldsta generation, mellangeneration har i flesta fall antingen fullbordad eller ofullbordad grundskoleutbildning. En av största anledningar till romernas arbetslöshet förutom majoritetens fördomar är låg kvalifikation och brist på arbetserfarenheter, romsk population är sjukpensionerad i högre grad än majoriteten och ungefär 70 % romer i regionen är arbetslösa. Övervägande del av romer har bristande kunskaper i romani, den yngsta generationen kan språket inte alls. I Tjeckien finns två gymnasier och tre högskolor med undervisning i romani. En del av populationen är skuldsatt och upplever sin ekonomiska situation som problematisk.

3.2 Några ord om bakgrunden

Låt mig säga några ord om bakgrunden. Mitt mål har varit att sammanfatta diskurserna om romer som en grupp med några enstaka inlägg om historiska och politiska förändringar vilka är nödvändiga för att förstå vad och varför studiens deltagare talar om. Poängen är inte att avgränsa vem som klassificeras som rom och vem som inte gör det. Se texten som min egen utgångspunkt för att avgränsa studiens urval. Jag har trots allt valt att skriva om romer och då är det "ett nödvändigt ont" att söka en definition för gruppen. Jag har påverkats av den europeiska diskursen men i ännu högre utsträckning av den tjeckiska diskursen och det hur man pratar och förhåller sig till romer i Tjeckiens norra region där jag växte upp. Jag vill också nämna att jag behållit alla citat i detta kapitel i dess ursprungliga formulering trots att jag exempelvis stött på åsikten att "romipen" också kan kallas "romanipen" och dess betydelse inte är så enkelt som det står i texten.

4 Tidigare forskning

Den utvalda internationella forskningen behandlar studiens huvudproblematik: migration och hem. Forskningen är sammansatt så att den i största möjliga utsträckningen omfattar begreppens komplexitet. När det gäller migration har jag varit intresserad av hur informanterna förstår migration oavsett om förståelsen är negativ eller positiv, om migration är frivillig och vart de skulle resa i fall att de skulle resa. Tidigare forskning belyser romernas migration inom EU och söker ett svar på frågan under vilka omständigheter migration är frivillig. Den exemplifierar också hur forskningen kan te sig när fokus ligger på andra eller flera kriterier än enbart etnicitet genom att närmare

undersöka romska kvinnors migration. När det gäller hem har jag undrat vad hemmet betyder för informanterna, hur de skapar det och vilka förutsättningar de har för skapandet. Även hem som temat är kompletterat med tidigare forskning om upplevelsen av att vara hemma och om ursprungens betydelse.

4.1 Romsk migration från Östeuropa

Vasecka och Vasecka försöker i studien *Recent Romani Migration from Slovakia to EU Member States: Romani Reaction to Diskrimination or Romani Ethno-tourism?* (2003) hitta svar på varför romer i Slovakien väljer att flytta utomlands. Studien bygger på kvalitativa intervjuer. Författarna poängterar att romer i Slovakien har varit bosatta där länge och deras migration kan absolut inte förklaras med nomadiskt livsstil trots att denna förklaring ofta ligger nära till hands. Undersökningen visar att det finns några huvudfaktorer som i sin kombination har för resultat att romsk befolkning väljer att migrera. Bland faktorerna är rykten som finns om andra romer som lyckades i det nya landet och är därför goda förebilder. Drömmen om att tjäna och spara pengar är en viktig faktor eftersom många romer i Slovakien lever under dåliga socioekonomiska förhållanden och är skuldsatta. Vidare faktor är rasmotiverat våld mot romer.

Författarna menar att det är svårt att tydligt avgränsa vilka romer migrerar och varför då det finns olika anledningar till migration som samspelar med varandra på många sätt. De betonar också att det finns kategorier som inte migrerar, nämligen de absolut socialt segregerade som inte har några resurser att genomföra migration och det finns ingen som är villig att hjälpa dem, och sedan en grupp välbärgade romer som väljer att stanna i landet på grund av sitt företagande och andra intressen. Slutsatser är att stora bidragande faktorer till migration bland romer i Slovakien är deras förändrade status efter kommunismens fall i Slovakien då många blivit arbetslösa och den romska medelklassen har praktiskt taget försvunnit. Vidare den negativa etnifiering av fattigdom i Slovakien där romer levande i dåliga socioekonomiska förhållanden per automatik kopplas med negativa stereotypa föreställningar. Sist men inte mist misstro mot icke romska institutioner vilket leder till bristande respekt gentemot dessa.

4.2 Frivillig migration

Som artikelns titel antyder försöker Ottonelli och Torresi i sin undersökning *When is migration voluntary?* (2013) ta reda på under vilka förutsättningar migration kan uppfattas som ett fritt val. Författarna hävdar att problematiseringen av frivillighet underskattas ofta i talet om migration vilket påverkar åtgärder och insatser riktade mot migranter. De använder tillfällig migration som ett exempel för att argumentera att deras definition av frivillig migration stämmer. Författarna poängterar att definition av frivillig migration är sned och beror på vilka som har tolkningsföreträde. Enligt författarnas egen definition sker migration inte frivilligt i fall att hot och våld används, inklusive sociala påtryckningar eller social och psykiskt kontroll, i fall att individen bestämmer sig för migration därför att den inte uppfattar sina livsförhållanden som tillräckligt bra och i fall av bristande kunskaper för att veta vad man väljer.

4.3 Romska kvinnor migrerar också

Pantea vill i undersökningen *From "Making a Living" to "Getting Ahead": Roma Women's Experiences of Migration* (2012) lyfta fram vilka erfarenheter av migration romska kvinnor har då hon upplever att romska kvinnor ofta står i bakgrunden när det pratas om romer och migration trots att romer inte är en homogen grupp. Pantea (2012) intervjuade romska kvinnor från Rumänien med erfarenhet av migration och undrade vilken föreställning det fanns om migrerande kvinnor, vilka var deras erfarenheter och hur de trodde deras status ändrats i samband med migration.

Kvinnor med välfungerade socialt nätverk har mest positiv erfarenhet av migration och ser den som ekonomisk möjlighet att spara pengar och få ett bättre liv där hemma. Även kvinnor som lyckas utomlands och visar detta genom att återvända med dyra presenter respektive bygger egna hus i Rumänien får en ökad status. Kvinnor som har socialt nätverk och migrerar med sina äkta makar eller andra släktingar förlorar inte social status genom att lämna Rumänien.

Kvinnor som migrerar ensamma gör detta oftast för en begränsad tid och meningen med migration är att tjäna ihop pengar för sina barn. Dessa kvinnor kämpar ofta med föreställningar om att de är sexuellt lösaktiga. Men kvinnor upplever också att migration ger dem inträde till ett annat samhälle som inte är lika kontrollerande som kollektivet i Rumänien. Att migrera ensam kan dock vara mycket känsligt i det romska hemkollektivet då det är normbrytande och föreställer en utmaning mot mannen som den enda familjeförsörjaren. Informanterna som migrerade ensamma menar att det är samma omständigheter som tvingade de migrera och nu tvingar dem att komma tillbaka, det vill säga deras bekymmer om familjen som bor kvar i Rumänien. Deras status blir lägre när de återkommer därför att ensamma kvinnor som kommer till hemlandet med pengar oftast misstänks för att ha arbetat i sexindustri.

Panteas (2012) informanter menar att deras sociala nätverk fungerar dels som skydd, dels som kontrolapparat. Men kvinnor helt utan socialt nätverk som skyddar dem måste hantera skvaller som uppkommer. Det verkar alltså att migration är främjande för kvinnor som redan besitter ett visst socialt kapital och makt. Migration är då mer som en livsstil än bekräftelse för ett eländigt liv i fattigdom där migration är den sista möjliga utvägen. Undersökningen visar att inställningen mot migrerande kvinnor i det romska kollektivet ter sig annorlunda mot män och kvinnor men det är också andra faktorer som spelar in. Exempelvis vilken region kvinnan kommer från eller vilken klass hon tillhör.

4.4 Migranternas upplevelser av hem

Alana Smith (2014) genomförde en kvalitativ studie *Interpreting home in the transnational discourse. The Case of Post-EU Enlargement Poles in Dublin* där hon intervjuade en ung generation av polacker bosatta i Dublin. Hon frågade sina informanter vad ordet hem betyder för dem och om betydelsen ändrats efter ankomsten

till Irland. Gemensamt för hennes informanter är att det handlar om en ung generation som flyttade till Irland för att söka respektive påbörja ett jobb och att alla av dem bor kollektivt antingen med sina familjer eller med andra utlandsarbetare. Flera av dem är gifta och/eller har barn. Utifrån det insamlade materialet hittar författaren tre definitioner för hemmet: centrerat, sentimentalt och rörligt.

Centrerat hem – hemmet betyder för en del informanter en fysisk plats i bemärkelsen hem eller lägenhet oavsett om den befinner sig i Dublin eller i Polen. Viktigt att poängtera är att informanter som ingår i gruppen äger sina hus.

Sentimentalt hem – några av informanter definierar inte Irland som sitt nya hem utan hänvisar till Polen som sitt hemland. En av anledningar är att de har kvar släkt där. Dock kan de inte avgöra om de vill flytta dit och de känner sig inte heller tvungna att göra det. Dessa informanter glorifierar landet där de kommer ifrån vilket innebär att de hittar sitt hem snarare i sina varma känslor till Polen och det förflutna.

Rörligt hem – poängen är att själva rörligheten är det som är hemmet. Informanter i den här kategorin kopplar gärna sitt hem till flera platser. Där de kommer ifrån, där de har spenderat en viss tid, platser de har besökt eller där de bor för tillfället. Vilken plats de betecknar som sitt hem vid det givna momentet beror på var de just befinner sig. De har således förmågan att hitta hem var som helst i världen bara de känner sin tillhörighet till något eller någon där.

Smith (2014) drar slutsatser att informanterna har formulerat sin förståelse av ordet hem utifrån sina erfarenheter, det vill säga deras förflutna liksom deras nutid, samt vilka framtidsdrömmar de har. Hon betonar också att det är av vikt om de konstruerar sitt forna land som en plats eller en idé.

4.5 Ursprungens betydelse

I sin studie *Narrative Accounts of Origins. A Blind Spot in the Intersectional Approach?* (2006) fokuserar Prins på att belysa huruvida individens ursprung påverkar ens identitet. Han har intervjuat sina gamla klasskamrater med både nederländsk och moluccan (malaysisk) bakgrund. Han ställer sig frågan hur deras liv påverkades utifrån olikheter i kön, etnicitet, klass och religion. Bara berättelse kan säga vem personen är. Han betecknar sina klaskamraters berättelser som ”ordinary” (s. 282) i bemärkelsen att de inte ingår i en subgrupp och själva säger att de inte har så mycket intressant att bidra med. Alla är födda i samma region på 1950-talet och har arbetarklass bakgrund. Gruppen består av etnisk vita och svarta men enligt författaren kan inga räknas till den vita nederländska majoriteten då inga har nederländska som modersmål och kommer från arbetarklass. Han argumenterar om att alla har behov att veta mer om sitt ursprung och sina rötter men att alla har stannat i det området där de växte upp i och har sina familjer vilket påvisar att människor är bundna till platser där de växte upp och vilka föreställer deras hem. Enligt Prins argumenterar studiens resultat mot Ahmeds (1999) påstående att alla är migranter och hemmet är någonting man bär inom sig.

5 Metod

Undersökningens mål är att utforska vilka tankar och föreställningar en grupp romer har om migration och hem, vad migration spelar för roll i deras liv och vad det betyder att känna sig hemma. Både hem och migration är abstrakta ord och uppsatsens syfte är att få tillgång till deltagarnas egen uppfattning. För att komma åt deras egna upplevelser av verklighet har jag valt en kvalitativ forskningsstrategi med intervju som angreppssätt. Valet av kvalitativ metod främjar möjligheten att få en djupare förståelse för en annan människas åsikter (Bryman 2011) och är lämplig för min studie då jag snarare försöker förstå vad migration och hem betyder för mina informanter än att förklara begreppen med hjälp av vad informanterna säger. Jag har valt ett hermeneutiskt angreppssätt med abduktiv ansats. Hermeneutik som metod innebär att man tolkar individens handlingar och utsagor för att öka potentialet att förstå andra människor (Sjöström 1994). Abduktion betyder en växling mellan teori och empiri där båda ömsesidigt kastar nytt ljus på varandra, det vill säga att empiri kan te sig annorlunda utifrån använda teorier och teorier kan utvecklas av det empiriska materialet (Alvehus, 2013)

5.1 Förförståelse

Vi bär alla med oss våra uppväxter och institutioner – de fungerar som en sorts fond, en teaterkuliss. Ofta agerar vi i nuet med det förflutna som bakgrund, inom en föreställningsvärld som är så bekant och trygg att vi skräms av blotta tanken på att förändra den, till och med när vi vet att våra uppfattningar blir förvrängda, begränsade och kringskurna av vårt gamla synsätt (Mohanty 2003, s. 108).

Vad Mohanty försöker säga är att det aldrig kan vara korrekt att påstå att man betraktar någon annans verklighet som objektiv utan att man alltid utgår från sin egen referensram och att det är mycket svårt att agera bortom egen horisont. Detta är av vikt att nämna när det gäller den kvalitativa intervjun då studien är produkt av forskarens subjektiva uppfattning av verkligheten. Forskaren väljer subjektivt studiens ämne, kontext och deltagare. Dessutom fungerar forskaren som förmedlare mellan deltagare och läsare vilket innebär en färgad tolkning av insamlad data. Kritik riktas mot den kvalitativa undersökningen eftersom subjektivitet snedvrider data (Kvale 1997).

En aspekt jag absolut vill betona är att jag ursprungligen kommer från samma region där intervjuerna genomfördes och jag är betingad av att tillhöra den vita majoriteten. Jag har levt till största delen av mitt liv i regionen vilket sannolikt är den största anledningen till att jag väljer att återkomma dit för att samla empiriskt material och vilket bidrar till min subjektiva uppfattning av problematiken där, och inte minst valet av informanter. Samtidigt upplever jag att jag har vidgat mina vyer genom min långvariga vistelse i Sverige och tillägnelse av nya teoretiska och praktiska kunskaper. Jag måste påpeka att det i synnerhet är postkolonial forskning som har påverkat min syn på världen och utvidgat mina horisonter. Detta perspektiv å ena sidan samspelar med andra faktorer vid studiens avgränsning och urval å andra sidan är det postkoloniala

perspektivet den teoretiska ramen jag väljer för att tolka empiriskt material. Under hela uppsatsskrivandet har jag försökt att systematiskt medvetandegöra mina värderingar och åsikter för att kunna pröva om mina tolkningar.

5.2 Studiens urval

Ryen (2004) poängterar att det inte räcker med att välja sina informanter, man måste även välja var och i vilka miljöer undersökningen kommer att ske. Utifrån studiens problemformulering, syfte och min förförståelse har jag avgränsat platsen för studiens genomförande samt undersökningens målgrupp. Jag har valt att genomföra intervjuerna i norra Tjeckien (Liberecký kraj) med hänsyn till att den norra regionen är mest tillgänglig för mig både för att det är en plats jag känner väl och för relativt låga logikostnader. När det gäller urvalet av studiens målgrupp uppkommer ett naturligt svar utifrån problemformuleringen att det är romer min studie handlar om. Här uppstår en fråga huruvida jag kan eller har rätt att definiera vem som är rom. Är kriterium att individen identifierar sig själv som rom, är det ett ”typiskt” utseende eller nationell tillhörighet? I studiens bakgrund beskriver jag olika diskurser och försök att skapa kategori romer genom att forma en mall i vilken romer ryms, ett försök att skapa gruppens essens. Jag har använt en strategi som Spivak kallar för strategisk essentialism, det vill säga att använda essens som ett medel för att upptäcka oönskade maktstrukturer i samhället (i Lundahl 2005). I mitt fall står dessa strukturer bakom min förförståelse om dels vilka romer är, hur de ser ut och hur det går att känna igen dem, dels om demografiska föreställningen om platsen jag känner igen och därför valt, det vill säga var man hittar romer. Den enkla regeln är att filtrera det man ser: Om inte vit så solbränd? Om inte solbränd så mörk? Om inte mörk så svart? Om inte svart så rom? och så vidare (se Ahmed 2011, s.369). Jag betonar återigen att meningen således inte är att söka efter egenskaper typiska för respektive grupp, det handlar snarare om att uppmärksamma faktum att människor diskrimineras på grund av det synliga vilket hudfärg är (Wikström 2009).

5.3 Tillvägagångssätt

Kapitlet innehåller beskrivningen av hela forskningsprocessen vilket gör det möjligt för läsaren att granska och därmed tillgodose kravet på transparens i det vetenskapliga skrivandet (Alvehus 2013).

5.3.1 Litteraturinsamling

När jag började formulera min uppsats och dess syfte använde jag mig av tidigare kurslitteratur. Denna skulle behandla migration helst utifrån postkolonial teori. Den första sökningen i befintlig kurslitteratur fungerade mestadels som inspiration och hänvisning till andra källor. Slutligen formulerade jag definition av begreppen hem och migration utifrån andra källor för att styrka att jag inte skulle fastna i en teori vilket kunde ha satt gränser för bearbetning av det empiriska materialet. För att hitta relevant litteratur inom ämnet har jag använt flera sökmotorn, såsom Göteborgs

Universitetsbiblioteks Supersök och i ämnet mer specifika databaser Social services abstracts, 21st century sociology, Applied Social Sciences Index and Abstracts, Conference proceedings citation index. Social science & humanities (CPCI-SSH), ProQuest Social Sciences. Jag har också använt Google och Google scholar dels för inspiration vad som finns skrivet i ämnet dels för att hitta material om migration och romer inom EU och Tjeckien. Jag har använt sökord *migration*, *migration EU*, *romer/roma*, *romani*, *gypsies*, *hem*, *hemmet/home* och kombinationer av dessa sökord *romer EU/roma*, *romani*, *gypsies EU*, *romer Tjeckien/roma*, *romani*, *gypsies Czech Republic*, *romer hem/roma*, *romani*, *gypsies home*, *romer migration/roma*, *romani*, *gypsies migration*, *migration hem/migration home* och *romove Liberecký kraj*. I största möjliga utsträckning har jag försökt återgå till ursprungskällor vilket varit begränsat inte bara av tiden. Under hela skrivandet har jag fört anteckningar om mina tankar och idéer, noterat betydelsefulla nyckelord samt dokumenterat min sökning.

5.3.2 Intervjuguide

Jag har använt mig av så kallad semistrukturerad intervju, vilket innebär formulering av en intervjuguide som innehåller teman specifika för uppsatsen (Bryman 2011). Jag har konstruerat frågor utifrån frågeställningar för att besvara uppsatsens syfte (Bilaga 10.3). Dessa frågor var behjälpliga för att inte tappa mig under intervjuens gång och inte komma bort från studiens syfte. Ryen (2004) menar att en på förhand förbered struktur kan motverka att samla in både irrelevant och överflödigt data samt att för den halvstrukturerade intervjun är typiskt att förbereda bara huvudfrågor särskilt när syfte är explorativt, som i mitt fall, och inte söker bekräfta en hypotes. I fall att informanterna berättade någonting jag ansåg vara av intresse för att belysa undersökningens mål ställde jag eventuella uppföljnings frågor. Intervjuguide var likadan för alla informanter under hela perioden när intervjuerna genomfördes. Frågorna var utformade så att informanterna naturligt skulle kunna prata om migration och hem och fick utrymme att själva flexibelt välja vad de önskade tala om inom studiens ramar.

5.3.3 Rekrytering av informanter

För att få kontakt med den valda målgruppen har jag först tagit kontakt med frivilliga organisationer och kommuner i Liberecký kraj och regeringens avdelning ansvarig för etniska minoriteter. Samtliga kontakter har jag hittat på internet. De har dock inte haft resurser och möjligheter att bemöta mina önskemål under tiden avgränsad för studiens genomförande, men har tillfört med råd och tips huruvida och i vilka miljöer jag kan rekrytera informanter. Meningen har varit att styra urvalet genom samarbete med organisationer som är i daglig kontakt med romer och samtidigt göra mitt arbete legitimt för potentiella deltagare. Jag har övervägt vilka krav som ställs på mig i situationen där jag måste hitta informanter genom personlig kontakt utan förmedlare samt vilka konsekvenserna är för hela studien. Jag har då lämnat tanken om ett målstyrt urval och formulerat nya urvalskriterier för att hitta informanter utan några förmedlare. Jag har bestämt mig att tillfråga människor på allmänna platser trots rekommendationer från organisationer att söka informanter exempelvis på befintliga vandrarhem. Men jag har inte velat tränga in mig på informanternas personliga sfär och därmed utsätta dem för

integritetskränkande behandling. För personer jag har strategiskt valt på gatan har jag presenterat mig själv och mitt arbete och frågat om de varit intresserade att bidra med sitt deltagande. Jag har inte sagt att jag söker romer, jag har sagt att jag vill skriva om romer och på så sätt har det varit fritt för de tillfrågade att ta en ställning till min studie, eventuellt ifrågasätta varför jag frågat de när jag skriver om romer. Samtliga har dock i samtalen identifierat sig som romer. På så sätt har jag fått antingen intresserade deltagare eller hänvisningar till andra människor och platser där romer bor. De har fått ett informationsblad (bilaga 10.2) med mina kontaktuppgifter och information om studien, för att sprida dem bland bekanta. Jag har således använt mig av så kallat bekvämlighetsurval vilket innebär att i min studie ingår informanter som har varit tillgängliga för tillfället (Alvehus 2013; Bryman 2011). Vidare har jag fått kontakt med en del av informanter genom andra informanter vilket kallas för snöbollsurval och är fördelaktigt i den mån att man gör sökandet mer effektivt då personer utan intresset för samtal utesluts automatiskt. Nackdelen är att dessa informanter tillhör samma nätverk och kan stå för liknande åsikter (Alvehus 2013).

5.3.4 Intervjuer

Jag har genomfört tre stycken enskilda intervjuer där deltagarna själva valt tiden och platsen för intervjun. Vidare har jag intervjuat en liten grupp (3 stycken) vilket varit en intressant utvidgning av de enskilda intervjuerna. Gruppens mindre storlek tillåter att ägna sin uppmärksamhet åt enskilda individer i gruppen utan att risken är stor för att vissa får större utrymme (Yin 2013). Social interaktion i gruppen kan vidare leda till uttalanden som annars hade förblivit utsagda (Ryen 2004). Intervjuerna tog varierande tid från en halvtimme upp till en och en halvtimme. Några informanter har valt att bli intervjuade direkt, några har avtalat en annan tid och plats för möte. Vid två tillfällen har informantens barn varit med men inte deltagit i samtalen. Jag har informerat alla deltagare om intervjuens syfte och vikten av att den sker frivillig och på deltagarens villkor och jag har överlämnat ett undertecknat samtycke med all information (Bilaga 10.1). Alla informanter har uttryckt samtycke för inspelningen av intervjun. Jag har valt att spela in intervjuerna eftersom samtalen det är lättare att hålla samtalen flytande när man inte är tvungen att anteckna (Bryman 2011). Jag har alltid respekterat informanternas eget val av tid och plats trots att vid ett tillfälle har jag upplevt miljön som bullrig. Här är intressant att påpeka att jag upplever alla inspelade intervjuer som bullriga efter att jag lyssnat på dem, därför att det ibland hörs andra röster och förbipasserande bilar i bakgrunden. Alla intervjuer har skett utomhus. Jag har inte blivit bjuden hem till någon av mina informanter. Jag antar att platser valda av informanterna varit trygga för dem trots att det alltid handlat om allmänna platser: parkbänkar nära huvudgatan, en busshållplats (ingen buss har stannat eller åkt förbi), trottoaren framför ett ”romskt” hus. Under intervjun har jag försökt att anpassa mitt språk för att öka informanternas förståelse av frågornas mening. Jag har använt mig av aktivt lyssnande för att skapa förtroende som bidrar till informanternas vilja att dela sig med sina erfarenheter och åsikter. Vidare har jag använt spegling för att lyfta konkreta teman som jag ansett vara av intresse. Jag har transkriberat alla intervjuer i ursprungliga språket, tjeckiska, inklusive alla pauser för betänketid och uttryck som skratt. Citat är översatta till svenska med målet att behålla samma stil och uttryck som i det ursprungliga språket.

5.3.5 Analysmetod

Utifrån mitt intresse och min förförståelse har jag valt uppsatsens ämne vilket har blivit avgörande för hela uppsatsens utformning men i första hand för val av metod. Metodval är avgörande för att uppnå studiens syfte men påverkar också hur man tar sig an och analyserar det insamlade empiriska materialet. Det är av vikt att påminna om att jag har använt mig av abduktiv ansats, det vill säga att jag har pendlat mellan teori och empiri närmast säga under hela skrivandet. Jag har valt en teori som jag anser vara relevant både för uppsatsens syfte och för det insamlade materialet men faktum att teorin är vald utifrån min förförståelse består. Det insamlade empiriska materialet har jag tolkat med enbart en teori eftersom tiden har satt sina begränsningar. Valet av postkolonialismen är underbyggt av min uppfattning av detta forskningsfält som en utmaning av dogmatiska sanningar.

Jag har valt att göra en analys som Bryman (2011) kallar tematisk vilket innebär att man genom att koda sitt material skapar kategorier. Jag har börjat med att läsa transkriberade texter och lyssna på inspelade intervjuer och därefter läsa och lyssna om tills signifikanta enheter börjat formulera sig i mina ögon. Jag har medvetet sökt enheter som motsvarar postkolonial teori grundtankar: fokus på språkliga praktiker, vi och de andra tänkande, kontextbundenhet, skillnader och kulturell tillhörighet (Wikström 2009). Språket är en utmaning inom ramen för hermeneutisk forskningstradition eftersom forskaren måste hantera både strukturer som språket skapar och speglar och deltagarnas personliga upplevelser vilka de uttrycker genom sitt språk (Thomassen 2007)

Enheterna skall ha en relevant mening för undersökningen både som ett utvalt fragment och i sin kontext (Ryen, 2004). Forskaren ska alltså försöka säkerställa att citat har samma betydelse i sin fragmentariska form som i sin kontext. Dessa mindre delar har jag följaktligen komponerat i tre teman. Temana har inte haft ett fast innehåll men jag har haft i åtanke vad respektive teman kommer att behandla för att kunna fördela utvalda citat. Jag har syftat till att fånga deltagarnas personliga åsikter och samtidigt lyfta dessa till samhällsnivån och därigenom skapa en förståelse för fenomenet som produkt av sociala strukturer. Enheterna följer inte kronologiskt i den transkriberade texten och därmed gör det inte heller citat i uppsatsens presentation av empiri. Det viktigaste har varit att återge information passande för respektive tema. Målet är att undersöka frågeställningar, inte enskilda deltagarens historia (Yin 2013). Jag har därför endast presenterat deltagarnas kön och ålder eftersom det inte är uppsatsens syfte att närmare diskutera deras olika positioner och det ryms inte heller i uppsatsens ramar. Faktum är att kvalitativt material inte är omfattande i så stor utsträckning för att rättvist redogöra för varenda deltagares situation. Jag har rört mig i en hermeneutisk cirkel vilket innebär att man går över från delen till helheten och tillbaka till delen (Thomassen 2007). Meningen är att varje gång man återkommer till delen är man berikat av helheten. För att sätta eget empiriskt material i en utvidgad kontext har jag slutligen jämfört det med tidigare forskning vilket kan både styrka och falsifiera (Ryen 2004).

5.4 Studiens tillförlitlighet

När man talar om forskningens tillförlitlighet är det dess kvalitet som granskas, det vill säga till vilken grad den är trovärdig, överförbar, pålitlig och går att konfirmera. För att fastställa nämnda aspekter används reliabilitet, validitet och generaliserbarhet som kriterier (Bryman 2011). Frågan är huruvida den kvalitativa forskningsmetod som behandlar så rörligt fenomen, som social verklighet är, går att mäta på ett tillförlitligt sätt (Ryen 2004).

5.4.1 Reliabilitet

Bryman (2011) presenterar reliabilitet som en mått på huruvida genomförda undersökningar går att upprepa. Ryen (2004) argumenterar att det är diskuterbart huruvida kvalitativa intervjuer kan upprepas med samma resultat. Å en sida kan forskaren stärka sin undersökning med att hitta samma tendenser och resultat i andra studier, å andra sidan kan alla tolkningar förstås som konstruerade och därmed inte möjliga att upprepa. Uppsatsens svaga sida är att all presenterad data är min egen tolkning av andra studier, teorier och även det empiriska materialet. För att öka undersökningens reliabilitet har jag alltid presenterat mitt arbete för informanter på ett "officiellt" sätt, det vill säga informerat med på förhand förbereda fraser utan att lägga till egna ord vid olika tillfällen. Jag har följt intervjuguiden och ställt alla antecknade frågor. Däremot skiljer sig uppföljningsfrågor väsentligt beroende av det informanternas själva valt att tala om. Genom spegling och korta sammanfattningar under intervjun har jag sökt bekräftelse på att jag uppfattat rätt det som informanternas säger. I det här kapitlet redogör jag utförligt för studiens alla steg och gör således möjligt att kritiskt granska undersökningens process.

5.4.2 Validitet

Validitet handlar om studiens giltighet så att slutsatser återger det som studerats oavsett påståendet att det inte finns en enda verklighet (Yin 2013). Inom den hermeneutiska tradition kan man stärka validitet genom att ständigt pröva sina tolkningar då "resultaten skall ge kunskap, inte godtyckliga slutsatser och fördomar" (Sjöström 1994, s. 74). Jag har beskrivit alla processer och delar i uppsatsens skrivande vilket stärker dess validitet. Jag har använt en intervjuguide som vägleder under själva intervjun och säkrar att man samlar in relevant data (Ryen 2004). Jag har sökt bekräftelse för att jag tolkar det informanternas säger under intervjuens gång genom korta sammanfattningar för att uppsatsen disposition inte ger en annan direkt möjlighet att få informanternas återkoppling huruvida jag uppfattat och tolkat deras utsagor korrekt.

5.4.3 Generaliserbarhet

Det är problematiskt att dra generella slutsatser i den kvalitativa forskningen eftersom antalet deltagare och insamlat material är förhållandevis litet. Det gäller även i fallet att urvalet kan bedömas som representativ för det undersökta fenomenet (Yin, 2013). För

hermeneutisk ansats är dock inte generaliserbarhet av största vikt. Det är inte meningen att undersöka huruvida studiens slutsatser kan betraktas som generellt applicerbara. Hermeneutiken söker förmedla kunskap om enskilda människans upplevelser vilken kan senare stimulera till ett mer nyanserat förhållningssätt gentemot andra människor (Sjöström, 1994). Vidare anser jag att den nyskapade kunskap kan ge upphov till att problematisera fenomenet på olika samhällsnivåer.

5.5 Etik och etiska överväganden

Etiska aspekter och överväganden är en viktig del av alla vetenskapliga studier. Eftersom det handlar om människor som står i fokus för samhällsvetenskapliga studier är det viktigt att överväga hur man behandlar dem. Till skillnad från den kvantitativa metoden är den kvalitativa intervjun en direkt interaktion mellan forskare och deltagare, därför ska forskaren ställa sig frågan hur informanterna kan bli påverkade och huruvida de inte lider men. Kravet på frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet bör vara en del av den genomförda studien (Bryman 2011). Det som direkt berör informanter är hur de blir utvalda för att delta i undersökningen, frågor vilka de få svara på, vidare hur de och det insamlade materialet behandlas.

Största etiska övervägandet har utan tvivel varit valet av informanter. Jag har betänkt och reflekterat huruvida det är etiskt försvarbart att avgränsa en grupp och välja informanter på egen hand. Det är ett etiskt dilemma eftersom jag befinner mig i en överlägsen position gentemot informanter både som forskare med tolkningsföreträde och som medlem av den vita majoriteten i landet. Det hade blivit problematiskt ur etiskt perspektiv att motivera valet utifrån min position med ett givet antagande att jag vet såsom Marushiakova och Popov (2013, s. 62) skriver: ”This is to say that everyone in Eastern Europe knows ‘who they [romer] are’”. Jag har istället valt ett strategiskt urval som snarare än själva förförståelsen grundas på min reflektion kring egen förförståelse. Gadamer menar att våra fördomar möjliggör att vi kan förstå det vi ser, eventuellt uppfattar med andra sinnen (i Thomassen, 2007). Därför betonar jag vikten av att fråga sig vad man ser och varför, och varför ser man det man ser. Vidare hittar jag en poäng i att inte neka det man ser trots att man med sunna förnuftet förstår varför det inte är rätt, men tar istället nytta av uppfattningen att det inte är helt rätt för belysa det man ser, den positionen. Jag ser romer, jag avgör utifrån min förförståelse vilka är romer och det är det diskriminerande vilket skall talas om. Jag har aldrig påstått att de jag valt ut är romer bortom min förförståelse, därför har jag öppnat vårt samtal med att presentera mig själv och mitt arbete, det vill säga att jag skriver om romer och således öppnat för dem genom att ge utrymme att förhålla sig till det hela. Eftersom informanterna fått på förhand veta vad deltagandet innebär och vad studien går ut på och frivilligt bestämt sig att delta antar jag att de inte har sett något problematiskt eller till och med diskriminerande i syftens och frågeställningarnas utformning.

Jag har utformat intervjuguiden och frågorna utifrån frågeställningar så att de inte skulle kännas integritetskränkande för några av mina då potentiella informanter utifrån min goda tro. Jag har inte använt dömande ord eller åsikter. Jag har också undvikit bruket av

det akademiska språket. Ingen av mina informanter hade tillgång till frågor innan intervjun skett men alla var informerade om intervjuens innehåll. Alla deltagare informerades om studiens syfte och att deras deltagning inte är annat än frivilligt, att deltagare förbli anonyma, att de själva får välja frågor de vill svara på och att de har möjlighet att ångra sitt val att delta. De fick både muntlig och skriftlig information. Jag har alltid frågat var informanterna önskat sig att genomföra intervjun och respekterat detta. Alla studiens deltagare har uttryckt samtycke för att samtalet spelats in och varit underrättade om att detta sker för mina egna behov och ingen annan förutom mig får tillgång till det inspelade materialet. Genom mitt kroppsspråk och låg affektnivå har jag försökt minska stress som en intervjusituation kan orsaka. Uppsatsens text är utformad så att det inte går att lokalisera staden förutom att regionen där intervjuerna skedde är känd. Utvalda citat och beskrivningar utesluter alla personliga aspekter behjälpliga till identifikation. Jag har inte efterfrågat kvantitativ data om informanterna såsom ålder, arbetsanställning och dylikt för att stärka deras känsla av anonymitet och trygghet. Flera informanter har berättat sådan information utan att jag tillfrågat den. Varför jag har varit extra noga med att anonymisera svar är faktum att intervjuerna har genomförts i en liten stad och det finns möjligheten att någon som känner mig har sett oss samtala och på efterhand kan söka upp och läsa uppsatsen. Insamlat material, både inspelade intervjuer och transkriberad text, har jag förvarat så att ingen skulle få tillgång till det.

Presentation av uppsatsen är också värt att överväga ur etiskt perspektiv. Jag menar att bearbetning av data, tolkning och slutsatser man drar är en produkt av forskarens subjektivitet. Det är viktigt att problematisera vad jag säger och producerar samt varför just jag har rätt att tala om andra och deras erfarenheter. Det är jag som inte ingår i gruppen men trots det avgränsar den och sätter den i parantes av "ett problem".

5.6 Metoddiskussion

Uppsatsen mål är att söka djupare förståelse av migration och därför är ordet hem uppsatsen andra bärande tema. Uppsatsens syfte är att ta del av informanternas upplevelser och erfarenheter för att öka sin förståelse, vilket valet av kvalitativ metod siktar mot (Bryman 2011). Valet av intervju som metod är givet av studiens begränsade tid. Visserligen är det möjligt att genomföra korta observationer under intervjun men detta ser jag som oetiskt att göra utan informanternas medvetande. Å andra sidan kan hela intervjun påverkas i fall att informanten är full medveten att den är observerad. Jag vill lyfta mitt val att genomföra insamlingen av data utomlands därför att ett av studiens tema är migration och det vanliga som jag har förstått utifrån forskningsmaterialet som behandlar fenomenet är i så fall att intervjua människor som har erfarenhet med migration. Det var ingen förutsättning för att kunna delta i min undersökning. Det var dock omöjligt att på förhand avgöra huruvida mina informanter skulle ha erfarenhet med migration och vilken i så fall, inte minst på grund av urvalets art. Själva sättet hur urvalet gått till är vidare problematiskt utifrån den etiska aspekten som jag redogör för tidigare i texten.

Att välja tematisk analys är även det ett resultat av studiens utformning och omfattning.

Med tanke på att det insamlade materialet inte innehåller det innersta av varje informantens erfarenheter och upplevelser utan bara ett fragment hade det varit orimligt att kronologiskt följa var och en av informanterna för att söka specifik förståelse för deras individuella positioner. Uppsatsens svaga sida är därmed att det inte tas hänsyn till huruvida individens position påverkas av etnicitet, klass, kön, sexualitet m.m. En annan svaghet kan med viss möjlighet vara att jag tolkar det empiriska materialet med hjälp av postkolonial teori som en enda synvinkel. Det riskabla är att jag istället för att skapa nya kunskaper bara bekräftar det jag redan tror på och vad teorin säger. En annan svårighet är att bedöma om min tolkning är tillförlitlig eftersom ingen annan förutom jag haft tillgång till det insamlade materialet och jag har inte heller frågat eller diskuterat min tolkning med studiens respondenter.

6 Mellan teori och empiri

6.1 Teoretisk tolkningsram

Jag har valt att bearbeta det empiriska materialet med *postkolonial teori*. Talar man om det postkoloniala är teori ett missvisande ord. Det postkoloniala är närmast en tankesätt eller en tradition som egentligen inte sätter några fasta ramar utan ger utrymme för kritiska studier av hur olika maktstrukturer verkar i samhället (Wikström 2009).

6.1.1 Postkolonialism

Gentemot världens förändringar och skridandet mot en globaliserad värld sammanflätas områden som kultur, politik eller ekonomi i en enhet. Postkolonialismen uppmärksammar strukturer som påverkar den nya globaliserade världens ordning med utgångspunkten i den koloniala tiden och dess reproducering i dagens samhällen. Postkolonialismens fokus ligger bland annat på att analysera diskurser och hur språket används och upprätthåller rådande dikotomier och därmed förstärks skillnader mellan olika grupper. Postkolonialism är ett forskningsfält där många vetare och filosofer är verksamma. Att rymmas inom det postkoloniala fältet innebär att man kritiskt analyserar ordningen i samhället och förhåller sig kritiskt till dominerande maktstrukturer. Postkolonialismen innebär vidare tankar om etnicitet, identitet och kultur som ett hybridtillstånd (Eriksson, Baaz & Thörn 1999).

Mångkulturalism – mångkulturella samhällen är svar på det ökande förflyttning av människor där olika kulturer och etniciteter träffas. Postkolonialismens tänkare förklarar varför det mångkulturella samhället är rasism i en ny förklädning. Inget samhälle som har en färg (vithet) som preferens kan vara jämställt. Hierarkiska positioner är inte frihet och står inte för fria val. Människans verkliga frihet betyder att ingen är värd mer än någon annan både i det positiva och negativa meningen (Fanon 1995). Enligt Ahmed (2011) är rasism i de nya mångkulturella samhällen en kulturell rasism. Den överlägsna gruppen bjuder in i sin gemenskap men inträde sker på majoritetens villkor. Majoriteten avgör vad som är av värde att assimilera (mat, stil). När majoriteten låter De andra att komma in i gemen-

skapen händer det inte för att skapa ett mångkulturellt samhälle utan för att skapa en vit gemenskap vilket innebär att de som vill vara med måste acceptera gemenskapens normer och värden för att kunna passera som vita. Fanon (1995) menar att människor är fångar i sina egna färgade kroppar. Hudfärgen förutsätter om man är främling. Enligt Lewis (2012) innehåller själva föreställningen om det europeiska idealet tanken om Väst (Europa) som en fri stad för alla förtryckta eller svaga grupper. Vägen till den västerländska friheten är dock inte helt oproblematiskt eftersom poängen med att bli frigjord är att anamma dess normer. Utifrån västerländska ögon är det lika problematiskt att förklara för Öst den sanna vägen till friheten då Öst (förstå de andra) inte kommit samma höga modernitetsnivå vilket komplicerar kommunikation.

Moderniseringsparadigm – moderniseringstänkandet utgår från föreställningen om den kapitalistiska samhällsordningen som den önskvärda. Ekonomisk utveckling som en markör för moderniseringsgrad är bestämmande för hur respektive länder positioneras mot varandra (de los Reyes 2005). Ett utmärkt exempel är Europa närmare sagt idén om Europa. Som (Lewis 2012) skriver byggs hela tanken om förenade europeiska nationer, vilken Europeiska unionen är resultat av, på föreställningen om Europa som en bedömningsgrund och europé som förebild för mänskligheten. Europeiska nationer är dock långt ifrån att vara homogena förutom att de bygger sin gemensamma överordnade position på sin vithet. Den gestalter sig som en färg i förhållandet till det svarta, däremot innehåller det att vara vit på ett rätt privilegierat sätt en uppsättning av andra (kulturella) egenskaper. Kön, klass, sexualitet, etnicitet har alltså alltid sin betydelse när en individ eller grupp definieras gentemot de överlägsna. de los Reyes (2005) konstaterar att postkolonialismen synliggör hur människornas ställning i samhället formas utifrån den ojämlika världsordningen som är ett arv efter det koloniala imperiet, bortom eurocentrism. Detta innebär bland annat att ifrågasätta konstruktion av historia utifrån västvärldens synpunkt.

Kulturellidentitet – ett stort genomslag gjort Halls (1999a) begrepp kulturell identitet. Hall menar att man hela tiden förhåller sig till kulturell betingelse och positionerar sig utifrån det förflutna och nuet. Därmed är upplevelsen av identitet påverkad av kontexten man befinner sig i. Kulturell identitet är dock mer problematisk. Det handlar om ett tillstånd som man visserligen skapar själv men samtidigt är det en position som skapas utifrån de överlägsnas erfarenheter. Det är viktigt att poängtera att identitet inte är ett statiskt tillstånd utan skapas av dominerande diskurser och maktstrukturer. Därför är påståendet att kultur och traditioner går oförändrat från en generation till nästa generation inte helt korrekt. Kulturell identitet är föränderlig och påverkas av kontexten. Att man ibland uppfattar kultur som en given essens är därför att några förtryckta grupper formulerar sitt motstånd genom att hävda sin kultur som en särart eller utpekats som grupper med stereotypa egenskaper. Paradoxen är att identiteter definieras av varandra, en individ eller en grupp formar sin identitet i förhållande till andra. Ett exempel är idén om nation. Nation måste först avgränsa sig från andra nationer från att ens kunna existera (Lewis 2012). Wikström (2009) skriver att identitet ses

inom det postkoloniala fältet som flytande och hybrid och är inte möjlig att skarpt avgränsa.

6.2 Presentation och tolkning av empiri

Det empiriska materialet är indelat i tre avsnitt som motsvarar temana vilka informanterna mest återvände till i samband med migration och hem. Första delen handlar om informanternas föreställningar om migration som vägen till Väst vilket samtidigt är vägen till att uppfylla deras drömmar om att hitta jämställdhet i ett mångkulturellt samhälle. Andra delen fokuserar på hur informanternas kontextbundna verklighet påverkar deras benägenhet att migrera och möjligheten att skapa hem. I kapitlets andra del är central Tjeckiens politiska situation och dess effekt på informanternas liv. Tredje delen avslutar med att närmare granska hur informanterna identifierar sig själva i förhållande till den vita majoriteten inom gränser för Tjeckien både som en nationalstat och landet som informanterna kallar sitt hem. Informanterna består av både män (I1, I2, I3, I4) och kvinnor (I5, I6). Största delen av citerade text är sagt av män vilket speglar männens överrepresentation i urvalet. Bara en av informanterna representerar ung generation uppvuxen efter revolutionen (1989), resten av informanter ryms mellan 40 och 60 år och hänvisar därför till olika regimer i Tjeckien utifrån egen upplevelse. I citat används (...) för paus, [...] betyder att enstaka ord saknas och [---] betecknar att hela mening/ar saknas.

6.2.1 Migration som vägen till ”att ha det bättre”

Informanternas drömmar om ett mångkulturellt samhälle där de kan leva lyckligt är första temat. I det empiriska materialet är utmärkande att orden *där* och *dit* (vilka är synonyma i det tjeckiska språket) återkommer i samband med migration. Exempelvis: ”åka *dit* för att ha det bättre”, ”*där* är det bättre” m.m. Det vill säga att studiens deltagare inte i första hand beskriver migration som att flytta till en annan plats, möjligen utomlands, snarare lägger de i migration en betydelse, *bättre*, och platsen förblir implicit i deras tolkning, *där* och/eller *dit*. I en uppföljningsfråga, vart de skulle migrera och varför, specificerar informanterna västerländska länder Kanada, England och Frankrike. Dessa på grund av anknytning till släkt eller bekanta som redan lever i nämnda länder och är i kontakt med studiens deltagare främst genom sociala medier (facebook, skype). Det signifikanta är alltså att det är positiva föreställningar om Väst som informanterna associerar med migration med utgångspunkt i att deras liv i Tjeckien inte är bra så som de vill. Förutom ett avvikande fall uttrycker sig informanterna positivt till migration:

I1: Migration är när man åker dit det är bättre. Har man en chans så går man dit.

I5: De i England, min man har släkt där, och de är väldigt nöjda, de säger att de har allt och barnen har allt, och det är sant. Där behöver folk inte vara hungriga, vårt folk alltså. [---] Vi pratade med dem på skype och de är så nöjda.

I2: Min son var här i april. Han har tre barn, fick inget jobb här, gick till

England och där lever han som en herre. Han hade en bekant där som fixade ett jobb åt honom och han åkte dit och säger: 'Pappa, jag vill inte komma hem. Jag får inget arbete, hur ska jag leva där? Vad ska jag göra hemma i Tjeckien? Jag lever här nu.' Barn går i skolan, de kan engelska och får allt de vill ha. Det hade de inte här, där lever de på en god nivå.

I6: Jag blir inte förvånad om alla åker härifrån. Om tre år är det här en död stad. Ingen stannar här såsom det ser ut idag. Alla ska åka härifrån. Det är stor rasism här så varför skulle man inte åka någonsans där det är bättre?

Glorifieringen av de västerländska länderna kan grundas i information hämtad från anhöriga bosatta utomlands. Eftersom informanterna själva utesluter viljan att migrera utan att veta vad de kan förvänta sig i den utvalda destination, formulerar jag ett antagande att de antingen förlitar sig på vad bekanta och släkt berättar eller så handlar det om information tillgänglig för dem från övriga källor. En del informanter instämmer att det handlar om ett fritt val att migrera när man precis vet vad man kan förvänta sig i det nya landet. En annan förklaring kan vara önskan och drömmen om ett (för några) imaginärt samhälle där vardagslivets umbäranden blir ett minne blott. Informanterna avgränsar skarpt det dikotomiska paret *här/där* som står för *dåligt/bra*. Det svart-vita seendet har med viss möjlighet en essensialistisk ande men det kan också förstås som en position oföränderlig i den givna kontexten där rådande sociala strukturer sätter stopp för en mer varierande ställning. Markera att enligt informanternas mening föreställer Tjeckien *här* i meningen *det dåliga*, som i detta sammanhang placeras mot föreställningar om Väst som *det bättre*. En annan motivering kan vara att informanterna har anammat den hegemoniska idén om Väst som en fristad (Lewis, 2012) och positionerat Tjeckien som ett land där det eventuellt strävas mot jämlikheten till skillnad från Väst där den här kampen (kolonisering) redan är avslutad vilket beskriver följande citat:

I5: Det är så som det än gång varit i USA, när det var kuklux klan där då var de svarta tvungna att bevisa att de levde på en bättre nivå, nu är det vi som måste göra så, det har precis vänt sig, från USA till Tjeckien.

Jag har tidigare nämnt att det finns en informant med samma upplevelse av Väst som jämlikhetens oas men med avvikande åsikter gällande migration som menar att:

I3: Migration för mig är att det är lite som en ömklig handling. De som reser bort går säkert efter sitt mål. Men varför? Där är det precis som här. Som de lever här, lever de där också. Sparar de pengar där? Nej, eftersom vi får pengar en gång i månaden, exempelvis har jag hört att där får de pengar varje vecka. Men ändå, de får sedan inte pengar sammanlagt som de skulle få här [...] Min släkt har det bra i England, de jobbar, men andra? De som går till Kanada, jag känner många familjer härifrån som gick till Kanada, några lyckades där några inte. Men några lider där. Varför? Varför åker de inte hem? De får ingen anställning där (...) men här är det likadant, det finns inget arbete. Jag har arbete [...] jag klagar inte, jag tänker inte åka någonsans. Varför? Jag tjänar pengar här och det är inte annorlunda här. [---] Bara att i andra länder där gör de inga skillnader om man är rom, vit, gul eller röd. Det är sant att det är ett rasistiskt

system här.

Det skall noteras att informantens position skiljer sig avsevärt från återstående informanter vilket kommer att förstås från informanternas andra utsagor.

Intresseväckande är en deltagares förklaring att han inte kan säga hurdan det är *där* då han inte har upplevt det själv och bara hört från andra för att senare i samtalet nämna att han ursprungligen kommer från Slovakien men bestämt sig att stanna i Tjeckien. Informantens berättelse bekräftar förknippningen med migration och Väst. Detta möjligen för att, som han säger: "Det är samma i Slovakien och i Tjeckien. Jag trodde det skulle vara bättre, men det är likadant." Vilket kan vara en möjlig tolkning för besvikelse, en livssituation som inte har förbättrats genom flytten till Tjeckien, och migration förblir en idealiserad bild på hur bra livet kan vara. Eftersom informanten ställer Tjeckien och Slovakien på samma position kan det också förklara varför idealen om Väst inte kan hitta ett fäste här.

Att drömmen om ett samhälle där etnicitet i bemärkelsen hudfärg inte spelar någon roll, blir förståelig när man tar del av följande berättelser. Dessutom får vi veta att migration är imaginär när det inte finns resurser att genomföra den. Det gör dock inte informantens vilja att migrera mindre. Det vill säga att migration är ett närvarande företeelse som jag i så fall väljer att kalla *latent* migration. En annan fråga är om människor som upplever rädslan för att råka illa på grund av sin tillhörighet, närmare sagt en tillhörighet som är synlig och inte går att passera obemärkt i det annars vita samhället, önskar sig att resa till ett annat samhälle där de får leva sådana som de är eller till ett samhälle där de lyckas att passera som icke-romer. Informanterna uttrycker sin rädsla:

I4: Jag kommer inte ihåg att man har gått ifrån krogen sent på natten därför att (...) man är rädd. Det har blivit lite bättre, men året 2000, det kommer man ihåg, då började skinheads strejka mot zigenare och så. Det var därför så många våra romer flyttades utomlands. Därför gick våra romer bort. Jag överväger också att åka någonstans, hitta någonting, något jobb, men man har inte pengar att åka. Hur ska man komma dit?

I2: Har man barn, måste man härifrån för att de skulle ha det bra.

I4: Det är rasism här. Man vill inte att det händer barnen någonting, att de blir dödade.

I1: Här har de dödat (...)

Till skillnad från resten av informanterna som hänvisar till det de fått höra från andra romer som lever utomlands, poängterar en deltagare att hans åsikter är präglade av egen erfarenhet med migration, konkret att vara asylsökande i Kanada:

I2: Jag har varit i Kanada, det är bättre att leva där, ett annat liv. Det är bättre för romer, de gör ingen skillnad, vit eller svart eller färgad, där spelar det ingen roll. De gör ingen skillnad när någon är svart, alla har samma rättigheter. Och barn har det också bättre där. De får sin utbildning där. Livsnivå är högre. Jag har varit där i tre år men jag har inte fått asyl. Går man med barn till affären och

barnet har sönder något vill de inte att man betalar, att det är barn [...] Det är bättre där.

I citatet ovanför menar informanten inte bara att livsförhållanden är mer gynnsamma i Väst, han påpekar existensen av ett mångkulturellt samhälle i termer som jämställdhet och lika rättigheter som suddar bort gränser mellan vita och svarta, tjecker och romer:

I2: Romer härifrån och ert folk som har varit exempelvis i Kanada, de är annorlunda. De som har gått dit och stannat där, de behandlar inte romer så som tjecker gör här. De tar det normalt, de skiljer inte vit och svart. Där visste de inte om vi var Romer de sa att jag var spanjor eller något. De säger inte: 'Du är rom.' Det är jämställt där. Där är det ett annat liv än här. Det är ett annat bemötande. Hos läkaren och på socialkontor, de säger hur det är, ger råd [...] Där har jag druckit tillsammans med tjecker och allt.

Informanternas position, och här menar jag de informanter som ser migration som en utväg för att få ett bättre liv, har jag kallat för slutet i den burna kontexten vilket med utgång i Fanons (1995) uttalande att färgen aldrig kan passera utan att bli upptäckt, leder till att de har begränsade möjligheter både att omvandla sina kroppar för att de skulle passera som vita och att passera som vita oavsett alla ansträngningar att närma sig det vita. I Väst uppkommer plötsligt chansen att passera som någon annan (spanjor), visserligen mörkhyad, men inte identifierad som rom. Det innebär en högre ställning i samhället där färgens nyanser skapar en hierarki (ibid.). Men det innebär också att man lägger något negativt i att vara rom. Huruvida uppfattningen av sig själv påverkas av det vita samhället kommer att diskuteras i kapitlets tredje och sista del. Den burna kontexten är för undersökningen den tjeckiska vitheten vilken inte nödvändigt behöver parallellt samspeja med vitheten i en annan social situation. I den tjeckiska kontexten kan samhället skydda och bevara sin vithet genom att utesluta eller starkt begränsa assimileringen av svarta i synnerheten romer. Ahmed (2011) menar att i den situationen när det vita samhället låter svarta passera handlar det om upprättelse av det vita gemenskapen genom att assimilera den hotfulla främlingen på egna villkor. I enlighet med Ahmeds tankar kan den främmande som har levt för länge och för nära den vita samhället sällan komma med något nytt värt att assimilera såsom romer i Tjeckien. Det är beaktningsvärt att diskutera huruvida diskurs om det mångkulturella rymmer assimileringprocessen. Vem sätter passeringsgränser? (ibid.).

6.2.2 Att ha ett arbete betyder att man kan skapa sitt hem

Att informanterna tillhör i största delen samma åldersspann kan leda till att det är ett speciellt område som behandlas i samtalen, någonting som yngre generationer inte har erfarenheter med, inte har upplevt på egen hand. Så är det i detta fall då äldre generation av informanter jämför tiden före och efter revolution. Huvudpoängen i flera deltagares berättelser är tillgång till arbete i samband med olika politiska regimer som de har upplevt. Ser de det nya samhället som nyliberalismens enklav där avreglering av statens insatser och privatisering leder till exploatering av utsatta grupper eller ser de det nya samhället som demokratiskt med allas lika rätt? Informanterna förklarar ur sitt eget perspektiv vad som har ändrats och de själva känner sig vara drabbade av regimskiftet i

Tjeckien:

I3: Det har inte varit så under kommunisterna, det har varit annorlunda, det har inte varit (...) alltså romer, det har ändrats med regimen. Det har ändrats, demokrati (...)

I5: Ja, det har ändrats, alla zigenare har blivit arbetslösa, alla har blivit uppsagda från fabriker.

I1: Jag säger det så här. Demokratin är inte för oss utan för dem.

I2: De har bara förstört romer. Det fanns arbete under kommunisterna, då kunde de inte neka att anställa. Hade man inte gått till arbete skulle man hamna i fängelse och nu? Det finns inget arbete, söker man arbete och ser de där att man är rom vill de inte ha honom. Vad ska man göra då? Leva på bidrag? Och betala så höga hyror för så dåligt boende. Vart ska man gå med sina barn?

I4: Det har varit bättre under mina tider, det fanns arbete under kommunisterna allt har funnits och det gör det inte nu. Man ska gå någonstans och fråga om arbete, men det finns inget. Det finns inget arbete, nej, det gör det inte.

För det första handlar det alltså om arbete som informanterna citerade i texten ovanför saknar och som de förlorat efter regimskifte. För det andra uttrycker de sig till boende-situationen:

I2: Du ser hur man bor här och för sådana lägenheter tar han [privat fastighetsägare] sådana pengar, jag skulle inte betala tusen spänn.

I1: Jag har bott här i tio år och ljuset i trappuppgången har fungerat i kanske sex månader, men pengar vill han [fastighetsägaren] ha.

I5: Vi betalar för elen, det har vi i kontraktet men det är mörkt i trappuppgången. De har varit här från socialen, staden, har varnat honom och inget resultat.

I1: Och allt i lägenheten måste vi göra för egna kostnader.

I5: Jag har haft erbjudande två gånger [att titta på en annan lägenhet], via telefon, javisst, allt finnt, tre rum och kök och sedan frågar han: 'Frun, kan jag fråga om ni är rom?', 'Ja, inga problem, det är jag', sa jag. Då fick jag nej direkt och det var slut. Han sa det bokstavligen, att han hade dåliga erfarenheter med romer och inte ville ha flera.

I3: Jag känner till folk som hyr lägenheter, de betalar hyran, till exempel 7 000 kronor. Men ägaren vill också tjäna på det, få pengar i egen ficka. Och han säger: 'Ni ska betala 8 500 men i kontraktet kommer det att stå bara 7 000.' Det kan vara mer än 1 500 för ägaren men romer är glada att de kan bo över huvudet. De får tillbaka pengarna från staten, men bara det som är skrivet i kontraktet.

Informanterna har själv upplevt samhällets förändring och särskilt den ekonomiska förändringen har enligt deras mening gått gentemot romernas intressen. Tar man hänsyn till Tjeckien som en del av det forna Östeuropa, klarnar förståelse för att även Tjeckien är hierarkiskt positionerat i Europeiska unionen. I sin strävan att uppnå Västeuropas höga modernitetsgrad assimilerar den tjeckiska ekonomin kapitalism som det åtråvärda (de los Reyes 2005). Informanterna resonerar i följande citat att romer inte är en

heterogen grupp och hur den gamla regimen konstruerade innebörden av att vara romer:

I5: Ja, några romer lever bra, men de flesta (...) ingenting. Det är inte så många sådana.

I2: De som har kontakter har chans. Men inte annars. Man hittar inget arbete. Vi levde bättre under kommunisterna. Man hade arbete, hade man inte jobbat skulle man hamna i fängelse.

I5: Barnen gick till förskolan, jag lämnade de där och gick till arbetet och jag mårde bra. Han [make] hade lön, jag hade lön och vi hade det bra. Men inte nu.

I2: Nu är det annorlunda, hur ska jag säga det, nu är demokratin bra för dem som inte vill jobba [---] men de som vill jobba får inget jobb. Varför? För att de är färgade? Och varför var de inte färgade för kommunisterna?

I5: Ja, det var de. Då sa man också zigenare.

I2: Jag, det var zigenare, men de anställde överallt oavsett om man var svart men överallt var de tvungna att anställa.

I5: Ja, det är sant.

[---]

I2: Det var bättre men kommunisterna hade romer som idioter. De visste att romer inte kunde uppnå någonting.

I5: Zigenare var bara för grävarbeten. Spade det var deras, zigenare bara spade oavsett utbildning, det sa de.

Här kommer informanterna fram till hur innebörden av att vara rom ändrats och är kritiska till samhällsordningen som inte tillåter en grupp att ha en högre status genom att målstyrt producera diskurser om gruppens underlägsenhet. de los Reyes (2005) argumenterar att det inte är möjligt att skapa sitt eget genom att avgränsa sig från det förflutna som om det varit helt avslutad period. Det som varit skapar kontexten av det som pågår i nuet. Om den gamla regimen i Tjeckien höll romer borta från den vita majoriteten genom att neka tillgång till utbildning ter det sig naturligt att äldre generation av romer saknar utbildningen och är därmed en svårt anställd grupp. Genom att blint skilja på det som varit och hävda att det är avslutat reproduceras de gamla orättvisorna.

En informant argumenterar för vad migration innebär och under vilka omständigheter man väljer att migrera:

I4: [Migration] det är när man väljer själv, ett fritt val, vart man ska och vad man ska göra. Till exempel reser man bort för att hitta arbete därför att det inte finns några jobb här. Till exempel för tjugo år sedan då fanns det arbete här och nu finns det inte här. Det är därför folk går dit det är bättre. [---] Ett fritt val, man har möjlighet att åka bort. Men egentligen när man föddes i Slovakien eller i Tjeckien så skulle man ha ett arbete där, det grundläggande och allt och inte åka för att söka arbete och tillbaka igen. Det är meningslös. Man skall egentligen vara där man föddes. Slovak – slovak, tjeck – tjeck, men det skulle också vara så att alla hade sitt arbete, det är inte skillnad om zigenare eller romer eller något sådant, svart eller vit, ingen skillnad. Men arbete skall alla ha. Och det är så att jag skulle gärna arbeta, men jag kan inte hitta något, jag är femtio år gammal (...).

Informanter förklarar sin uppfattning av migration som ett fritt val i bemärkelsen att migration kan vara en strategi för att lösa en besvärlig livssituation. Här talar informanter om arbete och grundläggande behov som bör tillgodoses oavsett var man befinner sig. Implicit kan det förstås att informanten ser den absoluta friviligheten i att migrera när man fattar beslutet utan att bli tvingad av omständigheterna. Han menar att inga sådana omständigheter skall tvinga en att lämna den platsen där man föddes. Samma informant förklarar vidare vad hemmet innebär för honom:

I4: Mitt hem är Slovakien men jag hade önskat mig att det varit bra överallt men då måste man ha arbete. [Att vara hemma betyder] naturligtvis familjen, vara lycklig med min fru och barn som jag hade, och arbete. Man tänker annorlunda när man inte har arbete, då har man inte heller lyckan i familjen och förhållanden [---] Jag är hemma där min familj är, man känner sig bättre eftersom man kan räcka handen till någon, man har någon att prata med, tala om sina problem. Hem är familj. Jag har min familj i England så förstås även där och här [...] Jag behöver förståelse och kärlek för att känna mig hemma, och lycka. Att ha ett lyckligt liv, med frun och familjen. Jag önskar mig inget rikedom, bara leva normalt utan att sakna någonting. Nu måste jag överväga vad jag kan köpa, man har inga fina kläder, man överväger om man köper bröd eller något annat. [---]

Även en annan informant håller med om att den ekonomiska situationen påverkar hur man kan skapa sitt hem:

I3: Jag behöver jobb och pengar för att försörja min familj [...] Och mitt hem är även det att jag kan försörja min familj, att jag har arbete här och vi överlever under omständigheterna som är här. Men jag räknar inte med att det bli bättre. [Idealt hem är] när barn har det bra och får arbete. Jag går ingenstans med familjen, mitt liv (...), jag har inte varit mycket om, jag går till arbete, handlar mat, lagar mat, sedan sitter jag hemma, dricker kaffe och röker, det är mitt liv [skrattar] jag kan inte förklara det bättre.

Andra informanter uttrycker sig till att skapa hem utomlands:

I5: Det är påtvingat att skapa hem utomlands.

I2: Påtvingat, det är livssituation som tvingar till det. När ni går någonstans och ser att livet kan vara annorlunda att det går att ha arbete och tjäna pengar och att barn får allt de vill ha och här var de hungriga.

Informanternas utsagor speglar att de inte uppfattar det tjeckiska samhället som rent demokratiskt eftersom dess ordning inte är jämlik för alla. De är medvetna om sin position och trots att de känner sig vara hemma i Tjeckien och några av dem tror inte att man på nytt kan återskapa sitt hem utomlands, ser de migration som vägen till att få tillgången till det de saknar i Tjeckien. Makteliter skapar ett ekonomiskt tillstånd som är ohållbart för informanterna. Paradoxen är att de själva drömmer om Västen som en fristad och det är antagligen samma dröm som motiverar dominerande elitgruppen att anamma kapitalistiska samhällsordningen för att stiga upp på en högre modernitetsgrad (de los Reyes 2005).

6.2.3 Måste man vara tjeck för att känna sig hemma i Tjeckien?

Tredje centrala temat i det insamlade empiriska materialet är beskrivningen av hur två grupper förhåller sig till varandra. Som om det funnits en kil mellan romer och icke-romer som inte blivit angripen av rost trots den sekellånga tiden av samexistens, drar informanterna själva gräns mellan hur livet gestaltar sig för romer och för icke-romer i det tjeckiska samhället. Det betyder att det är just dessa två grupper som återkommande nämns och betecknas. Intresseväckande är vilka ord informanterna använder för att tala om sig själva, vilka de är och vilka andra är, samt att utvalda uttryck inte alltid används konsekvent. Det används dikotomiska par *svarta/vita*, *romer* respektive *zigenare/tjecker*, och dessa ord uppges i olika sammanhang. En informant kan hävda att den är tjeck i bemärkelsen att ha tjeckiskt medborgarskap för att vidare i samtalet tala om tjecker som om en grupp vita (andra). En förvirring är synlig utifrån informanternas utsagor. Juridiskt sett kan man vara tjeck men det kanske inte spelar helt överens med den levda verkligheten. Vad betyder det att vara tjeck och kan man inte vara både rom och tjeck? Informanterna säger exempelvis:

I5: Vi är hemma här i Tjeckien. Vi har vuxit här, blivit gamla. Jag var fem år gammal när min mamma kom till Tjeckien och nu är jag 55 så hur länge har jag varit här? Och alla våra barn föddes här. Var skulle vi vara hemma? Så varför de säger (...) Jag vet inte.[...] Vi är hemma här. Jag vill också ha möjligheter som ert folk. Att mina barn har arbete för att kunna överleva. Min son måste jobba svart, de betalar dyra hyror. Min dotter är ensamstående mamma, hon betalar hyran och sedan? Är det här ett liv? Nej, det är det inte!

I3: Jag är född i Tjeckien, det är mitt hem, oavsett var jag än befinner mig. Jag är född här och känner allt här. Hemma (...) här är mitt hem, ingen annanstans, jag skulle inte känna mig bra någon annanstans. [---] Jag kommer aldrig att förstå det här. Jag vet inte hur de människor, de vita uppfattar det [...] Det är svårt att förklara det här. Tjeck är tjeck. [...] Jag är tjeck, jag föddes här, men jag skäms inte för att jag är rom, tvärtom. Hade jag föddes som tjeck då hade jag varit stolt över att vara tjeck [skratt]. Det är ingens fel hur man är född.

I första citatet uttrycker informanten sin upplevelse att känna sig hemma i Tjeckien, det landet hon växte upp och uppfostrade sina barn i. Dock berättar hon om sin upplevelse på en aning offensivt sätt. Som om det inte varit något självklart som alla bör förstå utan ett påstående som hon behöver argumentera för. Först efter min uppmuntran att viktigt är det hon känner inte det som andra säger bekräftar hon att Tjeckien och staden hon bor i med sin familj är hennes hem. Hon markerar sin önskan att leva som den vita majoriteten och förklarar i vilken mening, och genom sitt språkliga utlåtande betonar hon vilken grupp jag tillhör, åtminstone i hennes ögon. Andra citatet visar på hur informanten använder ordet tjeck, närmare sagt tillståndet att vara tjeck, först i ett inkluderande sammanhang; han är tjeck eftersom han föddes i Tjeckien. Senare i samtalet står ordet tjeck för det informanten själv inte är, det dikotomiska motsatsordet till rom, det vill säga vit och därmed exkluderande. Utifrån antagandet att identitet är flytande (Wikström 2009) kan informanternas förvirring tolkas som att de upplever sig själva som både romer och tjecker vilket kan vara problematisk i verkligheten de lever i

därför att det ställs krav på att välja på vilken sida man står, åtminstone i vissa sammanhang. McClintock (2011) förklarar att en statisk syn på identitet är typisk när man talar om nation i bemärkelsen gemensamma erfarenheter och det förflutna. En av tjeckiska samhällets gemensamma erfarenheter och i detta fall den mest centrala är den levande vitheten. Det vill säga någonting utifrån vilket romer som en etnisk grupp utesluts. Notabelt är Vietens (2006) resolution att diskurs om samhället gäller majoritetens befolkningsgrupp, minoriteter benämns flitigt som etniska grupper och därmed språkligt exkluderas ifrån samhällen. Lewis (2012, s. 153) hävdar att: ”det specifika hos och reproduktionen av nationen är beroende av rasifierade, könade och elitistiska myter om ursprung”. Den vita majoriteten kan också tydligt visa sin överlägsenhet och därmed bekräfta vilka inte ingår i den elitära gruppen. Informanterna berättar hur de upplever att den vita majoriteten ser dem. De hänvisar till (ofta) anonyma internetdiskussioner samt till den vita majoriteten i deras lilla stad där den bryts i mindre grupper och enstaka individer med konkreta ansikten. Informanterna nämner några exempel:

I6: Man är bara rädd när de skriver att bara en död zigenare är en god zigenare. Man är rädd att gå ut på gatan, man är rädd om sina barn.

I1: Jag jobbade under kommunisterna tolv år på glasbruket, tolv år, jag kände dem jag jobbade med, det var kompisar. Och idag säger de inte ens hej när de ser mig. Kompisar som jobbade med mig i tolv år.

I1: När man kommer till badplatsen hör man: 'Zigenare kommit, jag går inte i vattnet'. Vad har vi, aids, eller?

I5: Ja, vet du vad de sa? Att det hade varit bra med en speciell badplats för zigenare. Bokstavligt så. Eftersom de inte ville bada med oss.

Informanterna får på flera sätt uppleva att den vita majoriteten ser romer och därmed dem själva som en annorlunda grupp vars existens osynliggörs eller tvärtom görs synlig som avvikande. Budskapet är dock alltid att gruppen inte bör finnas. Romer kan i den mening förstås som majoritetens misslyckade projekt av assimilering. Informanterna berättar om hur romer kan kämpa för att bli erkända som samhällets medlemmar genom att leva upp till den vita majoriteten och bevisa:

I2: Jag har köpt hus här och de har sett att vi är romer och sagt: 'Å, någon pöbel har kommit hit' och dittan och dattan men jag har bevisat (...)

I5: De slänger alla zigenare i en säck. Några är sådana, jag väljer de inte men..

I2: (...) jag har bevisat dem att jag kan leva, jag har bevisat att jag lever ännu bättre än de vita. Men jag varit tvungen att bevisa att jag är bättre än de.

I5: Man måste bevisa.

I2: Sen var det lugn när de såg att vi är en skötsam familj

I5: ja, det är sant

I2: (...) att vi inte dricker, inte gör något.

I3: Och varifrån kom de romer som bor här nu? Från skogen? Jag är rom men jag tycker inte om de som bor [ett hus bebott enbart av romer]. Det hade varit bäst om man hade rivit ned huset och de hade gått därifrån. [---] Vi är uppvuxna

bland vita, hela livet bland vita, vi är uppfostrade helt annorlunda. [---]Det finns hela tiden nya romer här [i staden] och varifrån är de? Sedan gör de vita betrakta det? De slänger sedan alla romer i en säck. [---] Det säger alltid en sådan vit människa som tycker inte om romer som har kanske upplevt något, men en vanlig vit människa skulle inte säga det. Någon som känner romer här skulle inte säga det. Men någon som har upplevt något med romer säger det alltid. Alltid. Det är det jag inte tycker om. Varför slänga alla romer i en säck? Därför att någon har tagit något från ens trädgård? En enstak rom har stulit ett äpple från ens trädgård och man börjar slänga alla romer i en säck?

Citerade informanter talar om hur de måste bygga upp ett bra namn vilket visserligen kan fungera bland de som känner dem men i en utvidgad kontext är det viktigt att alla romer betar sig ”skötsamt” eftersom det finns en tendens i den vita majoriteten att döma hela gruppen efter en individ. Det kan återigen konstateras att rom ska vara osynlig som rom för att bli accepterad eller med andra ord måste romer passera som vita vilket behandlas i textens första del. Den senare citerade informant ställer sig dessutom mot en grupp romer som han inte uppfattar lever enligt vissa normer. Med sitt begrepp kulturell identitet sätter Hall (1999a) förståelse för hur identiteter kan konstrueras med hänsyn till kultur som det gemensamma en grupp besitter. Hall menar att kulturella identiteter kan inte tolkas bortom kontext eftersom de är historiskt betingade och plats och tid där de skapas bestämmer huruvida skapande går till. En av informanterna uttrycker vad han inte kan förstå:

I2: Men jag kan inte förstå att tjecker betar sig annorlunda utomlands. Jag har sett att tjecker sitter och pratar med indier och pakistanier. Och de ser ju ut som vi romer. Jag kan inte förstå att det inte är möjligt här [...]

Citatet kan bekräfta tesen att identitet är kontextbunden (Hall 1999a). Inte bara hur man identifierar sig själv utan också hur man blir identifierad i andras ögon. Det som i ett sammanhang ger tydliga tecken på etnisk tillhörighet, som hudfärgen i den tjeckiska kontexten, kan te sig annorlunda i en annan kontext för både de som identifierar sig själva och de som identifierar.

I ett samtal hänvisar informanten till demonstrationer som han också deltar i. Han kritiserar romska aktivister som uppmuntrade romsk befolkning att inte handla utagerande under en demonstration informanten varit med på. Informanten säger:

I3: Varför gick inte aktivisterna dit? Det är det. Aktivister som rekommenderar att gömma sig. Gömma sig och vara rädd? Ska vi vara rädda hela våra liv? Varför var de inte rädda i USA? Svarta mot vita? Sedan har det blivit bättre. Varför är det inte så här? Det är regeringen som gör det hela. Precis som i USA. De var inte rädda och kämpade. Varför skall vi vara rädda?

Informanten uttrycker dels sin åsikt att det är makteliter som påverkar situationen i landet, vilket kan också förstås som att den vita eliten bestämmer, dels ger hans uttalande intryck om att det enligt honom är den öppna kampen som bär frukt. Den öppna kampen kan vi se som en parafra på Halls (1999a) kulturell identitet som

återupptäcker det förflutna, nämligen det gemensamma kulturella som vita majoriteten förtrycker och förvrider. Samma informant ger i nästa citat uttryck åt att varje mynt har två sidor och den gemensamma kampen i sin ytterlighet kan istället upprätthålla skillnader och öka klyftan mellan grupperna vilket överensstämmer med Vietens (2006) förklaring att upprätthållandet av en gruppens homogenitet, här den gemensamma kulturella identitet, håller den isär från andra grupper. Informanten talar om att:

I3: Det har inte varit så under kommunisterna, först nu eftersom det finns olika romska företrädare och skinheads. Hade inte de här funnits hade det varit bra här. Bägge två kämpar mot att vi allihopa skulle gilla varandra. De protesterar, de går emot; de vill fred, de vill krig, som man säger, och ingen kommer överens. Det finns möjlighet att demonstrera efter revolution, men när romer demonstrerar så säger man: 'Varför demonstrerar zigenare? De har det bra här, de får allt' men när skinheads protesterar då säger man: 'Bara ge dem, det är bra!'. Varför kan man inte sluta skilja så att det inte skulle vara så? Jag läser åsikter på nätet och jag vill bara spy, det går inte ens säga. Och det berör mig också.

Även andra informanter är på samma spår. Deras berättelser presenterar en övertygelse om att det är isärhållandet och skapandet av skillnader mellan grupper som är grundläggande hinder för gemensam förståelse. Informanterna säger:

I2: Det hade varit bra om det inte gjordes skillnader mellan svarta och vita. Det är vårt land också. Men vad kan man göra när man inte får arbete, man kan inte ens gå till krogen. Ska barnen leva så här så blir det inte bättre från generation till generation. De ska leva som deras föräldrar. Staten bör agera så att det bli någonting av barn. De kan bli läkare. Men de har ingen chans när det inte finns pengar att köpa kläder och så som de bor.

I4: Det är svårt att prata om det. Det är en sak som jag aldrig kommer att förstå. Ska vi leva så här från början till slut av våra liv? Det ska alltid vara zigenare. De har börjat kalla oss romer men sedan? Det är likadant. Vi har varit zigenare och ska vara det. Vad har vi fått ifrån att de kallar oss romer? Hade det varit demokrati hade det inte haft någon betydelse.[...] Vi har alltid varit zigenare men efter [...] 1989, det kommer jag precis ihåg, blev vi plötsligt romer.

I5: Ingen lyssnar på oss, de nickar och sedan gör de ingenting [---] Det hade varit bra att skriva om det så att ert folk skulle förstå oss romer.

Informanterna rör sig ständigt mellan behovet att hitta sin tillhörighet i en gemenskap och förvirringen att det inte går att skarpt avgränsa vem man är. De medger sina känslor att vara både och, vilket är problematiskt när två grupper försöker hävda sina rättigheter genom att identifiera sig av varandra (Hall 1999a).

7 Slutsatser

Resultat visar att migration och hem är två begrepp som inte går att separera och beskriva var för sig. Materialet visar att ett bristfälligt hem kan vara orsaken för

migration liksom migration kan vara en strategi för att skapa ett idealt hem. Informanterna uttrycker sig mestadels positivt till migration, detta kan dock inte förstås som att det är migration som i sig är positiv. Informanterna tolkar migration som vägen till Väst (Kanada, England, Frankrike) och förväntar sig snarare att den kommer att resultera i en positiv ändring i deras liv. Informanterna överväger aktivt situationen de lever i. De som överväger migration och har positiv erfarenhet med migration ser i princip ingen annan utväg för att leva enligt sina föreställningar och för att kunna skapa ett idealt hem än att migrera. Det vill säga att informanterna ser migration som en lösning i en svår livssituation. Specifik för deras situation är att de kopplar sina svårigheter med sin tillhörighet till romsk minoritet i Tjeckien och en möjlig lösning är att lyckas passera obemärkt som rom vilket är möjligt i Väst. Själva problemet är alltså inte själva hudfärgen utan hudfärgen i sin givna kontext. När informanterna talar om faktorer som fungerar som påtryckning för att bestämma sig för migration nämner de rädsla för att bli utsatta för rasistiska attacker, arbetslöshet orsakad av den etniska tillhörigheten och med arbetslösheten kopplade fattigdom och dåliga boenden, vilket stämmer relativt bra överens med push faktorer i Vasecka och Vaseckas (2003) undersökning. Författarnas påstående att olika faktorer samspelar med varandra i olika variationer är ytterst sannolikt men kan inte helt bekräftas utifrån mitt begränsade material. Informanterna som ser migration som en utväg saknar ett arbete och ett bra boende för att skapa ideala hem. Informanterna kopplar sin situation med den politiska situationen i landet och förändringarna efter året 1989. De hävdar att de levde bättre och hade arbete före regimskiftet men de nämner samtidigt att då hade de ytterst begränsade möjligheter till utbildning eller kvalificerat arbete vilket också är en del av deras verklighet och skapar den kontextuella helhetsbilden. Att det inte finns ett sådant hem man vill ha kan också föreställa en påtryckningsfaktor för migration. Trots att samtliga informanter känner sig bundna till platsen och landet där de växte upp som till sitt hem, är nämnda faktorer mer betydelsefulla. Det är påtvingat att skapa ett nytt hem utomlands men det är inte uteslutet om familj finns med eftersom familj har också en betydelse för att känna sig hemma. Jag anser att både Prins (2006) och Ahmed (1999) har delvis rätt i sina påståenden. Informanterna benämner det landet de har levt största delen av sina liv som det absoluta hemmet. Det är ungefär samma resultat som Prins presenterar; att man väljer att bosätta sig på en plats som man känner bäst till efter att ha bott där under hela livet. Vissa informanter bekräftar emellertid att de kan vara hemma på flera platser under vissa förutsättningar vilket är i harmoni med Ahmeds tes att människan i det globala världen bär hemmet inom sig. Enligt uppsatsens empiriska material stämmer detta bara under vissa villkor och kan inte universaliseras.

I min undersökning ingår bara en deltagare som motsätter sig migration som en positiv lösning och han är för övrigt nöjd med sitt boende och har arbete. Han anser vidare inte att rasism kommer att minskas genom migration och väljer istället att kämpa för sina rättigheter exempelvis genom att delta i demonstrationer. Informanten ser det att han kan försörja sin familj och deras liv som i stor utsträckning centreras kring deras boende som sitt hem i en abstrakt bemärkelse. Jag hittar i materialet en annan abstrakt betydelse av hem. Om jag tolkar texten på en metanivå och inte enbart konkreta uttalade ord ser jag både informanternas önskan att höra till en gemenskap som synonymt kan förstås som ett hem och samtidigt majoritetens försök att bevara sitt hem som den vita

gemenskapen föreställer. Uppdelningen i två grupper är någonting som vidare produceras genom diskursen om gruppernas essentiala egenskaper. Att det handlar om två olika grupper demonstrerar emellanåt informanternas eget språkbruk och även det de själva fått höra från vita majoriteten eller som de uppfattat från andra symboliska handlingar. Jag har i texten ställt frågan om människor som upplever rädslan för att råka illa på grund av sin tillhörighet, närmare sagt en tillhörighet som är synlig och inte går att passera obemärkt i det annars vita samhället, önskar sig att resa till ett annat samhälle där de får leva sådana som de är eller till ett samhälle där de lyckas att passera som icke-romer. Jag tror fortfarande inte att det är en fråga som har bara ett svar men i alla fall har man genom att ställa frågan uppmärksammat på att det sannolikt finns ett behov att höra till en gemenskap och att den här längtan kan eskalera i konflikter som jag skrivit redan i uppsatsens problemformulering. Sådana konflikter tar sitt uttryck som rasism och extremism men även så att man i sin underlägsenhet accepterar en annan dominerande grupps villkor.

Informanterna förhåller sig till hur det varit, hur det är och hur det ska eller bör vara och utifrån det formulerar sin uppfattning av hemmet liksom informanterna i Smith (2014) undersökning. Det måste påpekas att mina informanter befinner sig i annorlunda ställning än Smith informanter gör och det hade därför varit som att jämföra päron och äpplen. Jag har trots det blivit fångad av det som Smith kallar sentimentalt hem eftersom där finns en tanke om en idé och glorifiering utifrån idén, vilket jag också ser hos mina informanter men i ett annat sammanhang. Istället för att glorifiera det landet man lämnade som Smith informanter gör glorifierar mina informanter Väst, det vill säga dit de önskar sig migrera. Skillnader mellan våra undersökningar är till exempel att mina informanternas önska och vilja att permanent flytta till Väst saknar alla tecken på kosmopolitiskt tänkande inte minst på grund av deras knappa ekonomiska resurser och migration förblir i flera fall latent (jämför med Bauman¹). Trots informanternas förklaring varför de önskar sig migrera när de känner sig hemma i Tjeckien uppger exempelvis en informant att inga omständigheter skulle tvinga någon att lämna sitt land men för övrigt nämner informanterna att det är ett fritt val när man åker därför att man bara nyttjar den möjligheten man har och därför att det är sannolikt att man åker bara när man ha anhöriga i det utvalda landet och på förhand vet vad som väntar där. Informanternas uppfattning av valet som fritt går emot Ottonelli och Torresis (2013) tes om frivillig migration. Insamlat material är inte tillräckligt för att fastställa på vilken nivå deras informationsläge är, däremot kan migrationen ses som ofrivillig utifrån deras hänvisning till dåliga levnadsförhållanden i Tjeckien. Jag är försiktig med att dra slutgiltiga slutsatser om migrationens frivillighet eftersom jag inte vill ifrågasätta individuella upplevelser vilket kan möjligen passivisera individen, men det kan vara aktuellt att presentera migration som ofrivillig utifrån författarnas definition i europeiska sammanhanget där EU-medborgare rör sig fritt och själva ordet migration används sporadiskt (Hansen 2008).

¹Bauman (1998) kopplar friheten till att kunna välja var man vill befinna sig. Dock menar Bauman att fria val är de rikas förmånsrätt. De som inte har råd kan inte flytta dit de önskar eller välja platsen där de vill stanna. Deras rörlighet är bestämd av andra som besitter resurser och makt. Bauman kallar gruppen med förmån i form av resurser till att fritt styra sin rörelse för turister och de med begränsade valmöjligheter för vagabonder. Uppfattningen av migranter som vagabonder kan förklara negativa attityder mot migranter i den västerländska (europeiska) kontexten där migration in i respektive samhälle associeras med bekymmer och besvär.

8 Reflektion

Studien ger en inblick i ett intressant område men är tyvärr starkt begränsad av tidsomfattningen vilken den rymmer. Å andra sidan kan bristen på att behandla temat mer ingående väcka nya frågor som hjälper till att flytta diskussion ett steg vidare. Uppsatsen tar inte större hänsyn till aspekter som klass, sexualitet eller kön och problematiserar inte dessa detaljerat för att kunna förstå informanternas positionering i samhället. Detta är av särskilt vikt eftersom uppsatsens budskap kan förstås som att styra uppmärksamhet mot maktstrukturer och huruvida de påverkar individens ställning. Varje individ placerar sig själv och är placerad i förhållande till flera avseenden än bara etnicitet eller kulturtillhörighet (Lewis 2012). Eftersom uppsatsen fokus enbart ligger på etnicitet går en mer utvidgad syn på fenomenet förlorad. Pantea (2012) hävdar i sin studie till exempel att det finns flera anledningar till att romska kvinnor måste förhålla sig till det romska kollektivet och sitt sociala nätverk vilket i sin tur betyder att migrerande romska kvinnor måste hantera både eget kollektiv och majoritetsbefolkning. I min undersökning är kön en aspekt som helt faller bort och fokus ligger på hur den vita och den etniska gruppen förhåller sig till varandra. Med Panteas studie som exempel är det tydligt att ställa två grupper mot varandra ger en ofullständig bild av verkligheten. En ökad förståelse för de utvalda informanterna kan vidare ge en utförlig beskrivning av kontexten deras verklighet utspelar sig i. Ett förslag är att närmare kartlägga och konstruera historia av det huset där vissa informanter bor eftersom det i nuläget är ett hus bebott av enbart romer. Husets historia kan reflektera politiska förändringar i landet och regionen och dess påverkan på husets invånare.

Att tolka empiriskt material med enbart en teori belyser en möjlig synvinkel på fenomenet. Detta kan absolut vara givande och kanske till och med tillföra ett nytt sätt att se på och förstå, samtidigt kan en sådan tolkning riskera att förbli instängd inom sin teori och därmed teoribekräftande trots att målet är både att genom teorier förstå empiri och att genom empiri utveckla teorier (Alvehus 2013). En fungerande strategi kan vara att bemöta teorins kritik och försöka se fenomenet ur andra perspektiv. Det postkoloniala perspektivet kritiserar för att förenkla kapitalismens ställning i den globala världen samt att genom sin dekonstruktion försvåra konkreta politiska handlingar som exempelvis motstånd (Hall 1999b). Nobelpristagare Amartya Sen (2002) menar att det kan vara felaktigt att bedöma modernisering enbart i termen av uttryck för västerländska överordnade maktposition. Sen betonar att utvecklingen möjliggör människans frihet exempelvis genom tillgång till utbildning och att kulturella olikheter kan bevaras genom att alla i samhället och inte bara privilegierade får vara delaktiga i diskussion om att vilket håll världen kommer att gå.

Reflekterat socialt arbete inte handlar endast om en utgångspunkt utan att socialarbetarens förhållningssätt bör sammankoppla flera nivåer där det individuella, sociala och samhällsliga flätas samman (Herz & Johansson 2012). Ett förslag hur materialet kan analyseras så att alla nivåer beaktas är att implementera psykologisk förklaring för människans motivering att fatta beslut till sitt handlande med hjälp av Maslows behovshierarki och sätta respektive behov i ett socialt sammanhang genom att koppla dem till

olika kapital (socialt, kulturellt; se Bourdieu). Uppsatsens problem formuleras utifrån den aktuella situationen när romer med EU-medlemskap rör sig fritt inom Europeiska unionen och ordet migrera inte är lika aktuellt. Därför anser jag att det hade varit intressant att göra en djupundersökning med fokus på huruvida migration eller det som i den europeiska kontexten kallas fri rörelse påverkar dem allra fattigaste och mest utsatta EU-medlemmar.

Avslutningsvis vill jag tacka för läsarens uppmärksamhet. Jag hoppas att läsningen har varit intressant och givande samt att uppsatsen har bidragit till att vi blir rikare i den meningen att vi har tack vare uppsatsen fått någonting att ta med i nästa möte med andra människor och våra klienter.

9 Referenser

- Ahmed, S. (1999) Home and away: Narratives of migration and estrangement. *International Journal of Cultural Studies*, 2 (3), 329-347.
- Ahmed, S. (2011) ”Att bli främlingen, att bli den infödde”. I P. de los Reyes (red.) (2011) *Postkolonial feminism, volym 1*. Hägersten: Tankekraft.
- Alvehus, J. (2013) *Skriva uppsats med kvalitativ metod: En handbok*. Stockholm: Liber.
- Bancroft, A. (2005) *Roma and gypsy-travellers in Europe. Modernity, Race, Space and Exclusion*. Aldershot: Ashgate.
- Bauman, Z. (1998) *Globalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Crowe, D. M. (2008) The Roma in Post-Communist Eastern Europe: Questions of Ethnic Conflict and Ethnic Peace. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*. 36 (3), 521-552.
- Csepe, G. & Simon, D. (2004) Construction of Roma Identity in Eastern and Central Europe: Perception and Self-identification. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30 (1), 129–150.
- Dellgran, P. & Höjer, S. (2006) ”Pluralism på gott och ont? Om forskningen och den akademiska kunskapsproduktionen i socialt arbete”. I A. Meeuwse, S. Sunnesson & H. Swärd (red.) (2006) *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och kultur
- de los Reyes, P. (2005) ”Olika tider – ojämlika platser”. I P. de los Reyes (red.) (2005) *Olikhetens paradigm – intersektionella perspektiv på (o)jämlighetskapande*. Lund: Studentlitteratur.
- Eliasson-Lappalainen, R. (2006) ”Om olika vägar till kunskap”. I A. Meeuwse, S. Sunnesson & H. Swärd (red.) (2006) *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Eriksson, C., Eriksson Baaz, M. & Thörn, H. (1999) ”Den postkoloniala paradoxen, rasismen och 'det mångkulturella samhället': en introduktion till postkolonial teori”. I: C. Eriksson, M. Eriksson Baaz & H. Thörn (red.) (1999) *Globaliseringens kulturer: den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- European Communities (2009) *The situation of Roma EU citizens moving to and settling in other EU Member States*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2012) *The situation of Roma in 11 EU Member States. Survey results at a glance*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fanon, F. (1995) *Svart hud, vita masker*. Göteborg: Daidalos.
- GP (2014) ”Romerna tvingades lämna sina hem” (elektronisk), <<http://www.gp.se/nyheter/molndalsharryda/1.2342686-romerna-tvingades-lamna-sina-hem>> (2014-04-16).
- Hall, S. (1999a) ”Kulturell identitet och diaspora”. I: C. Eriksson, M. Eriksson Baaz & H. Thörn (red.) (1999) *Globaliseringens kulturer: den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.

- Hall, S. (1999b) "När inträffade 'det postkoloniala'? Tänkande vid gränsen". Eriksson Baaz & H. Thörn (red.) (1999) *Globaliseringens kulturer: den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Hansen, P. (2008) *EU:s migrationspolitik under 50 år. Ett integrerat perspektiv på en motsägelsefull utveckling*. Malmö: Studentlitteratur.
- Herz, M. (2012) "Inledning". I M. Herz (red.) (2012) *Kritiskt socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Herz, M. & Johansson, T. (2012) "Det professionella mötet". I M. Herz (red.) (2012) *Kritiskt socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Hnutí Úsvit (2014) "Stoppa Romanistan!" (elektronisk), <<http://www.hnutiusvit.cz/blog/stop-romanistanu/>> (2014-04-18).
- Holek, J. (2007) *Analýza romských komunit*. Odbor sociálních věcí, bezpečnosti a problematiky menšin, (elektronisk) <http://www.kraj-lbc.cz/public/social/analyza_romskych_komunit_lk_d29248adec.pdf>.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lewis, G. (2012) "Föreställningar om Europa: Konstteknologier och maktens ekonomier". I P. de los Reyes (red.) (2012) *Postkolonial feminism, volym 2*. Hägersten: Tankekraft.
- Lundahl, M. (2005) *Vad är en neger? Negritude, essentialism, strategi*. Göteborg: Glänta produktion.
- Mallet, S. (2004) Understanding home: a critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52 (1), 62-89.
- Marushiakova, E. & Popov, V (2013) 'Gypsy' groups in Eastern Europe: Ethnonyms vs. Professionyms. *Romani studies*, 23 (1), 61-81.
- McClintock, A. (2011) "Inte längre i framtida himmelrike': kön, ras och nationalism". I P. de los Reyes (red.) (2011) *Postkolonial feminism, volym 1*. Hägersten: Tankekraft.
- Meeuwise, A. & Swärd, H. (2006) "Vad är socialt arbete?". I A. Meeuwise, S. Sunnesson & H. Swärd (red.) (2006) *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Mohanty, Ch. T. (2003) *Feminism utan gränser*. Stockholm: Tankekraft.
- Ottoneilli, V. & Torresi, T. (2013) When is Migration Voluntary? *International migration review*, 47 (4), 783-813.
- Pantea, M.-C. (2012) From 'Making a Living' to 'Getting Ahead': Roma Women's Experiences of Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38 (8), 1251-1268.
- Pogány, I. (2012) Pariah peoples: Roma and the Multiple Failures of Law in Central and Eastern Europe. *Social & Legal Studies*. 21 (3), 375-393.
- Prins, B. (2006) Narrative Accounts of Origins. A Blind Spot in the Intersectional Approach. *European Journal of Women's Studies*, 13 (3), 277-290.
- Pusca, A. (2012) "Introduction: Moving Toward a Common EU Framework for Roma Integration". I A. Pusca (red.) (2012) *Eastern European Roma in the EU. Mobility, Discrimination, Solution*. New York: International Debate Education Association.
- Ryen, A. (2004) *Kvalitativ intervju – från vetenskapsteori till fältstudier*. Malmö: Liber.
- Sen, A. (2002) *Utveckling som frihet*. Göteborg: Daidalos.

- Simhandl, K. (2006) 'Western Gypsies and Travellers' - 'Eastern Roma': the creation of political objects by the institutions of the European Union. *Nation and Nationalism*, 12 (1), 97-115.
- Sjöström, U. (1994) ”Hermeneutik – att tolka utsagor och handlingar”. I B. Starrin & P.-G. Svensson (red.) (1994) *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Smith, A. (2014) Interpreting Home in the Transnational Discourse. The Case of Post-EU Enlargement Poles in Dublin. *Home Cultures*, 11 (1), 103-122.
- Stewart, M. (1997) *The time of gypsies*. Colorado, Oxford: Westview Press.
- Sunesson, S. (2006) ”Socialt arbete som internationellt forskningsområde”. I A. Meeuwse, S. Sunesson & H. Swärd (red.) (2006) *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Thomassen, M. (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups.
- Vasecka, I. & Vasecka, M. (2003) Recent Romani Migration from Slovakia to EU Member States: Romani Reaction to Discrimination or Ethno-tourism? *Nationalities Papers*, 31 (1), 27-45.
- Vieten, U. M. (2006) 'Out in the blue of Europe: modernist cosmopolitan identity and the deterritorialization of belonging. *Patterns of Prejudice*, 40 (3), 259-279.
- Wikström, H. (2009) *Etnicitet*. Malmö: Liber.
- Yin, R. K. (2013) *Kvalitativ forskning från start till mål*. Lund: Studentlitteratur.

10 Bilagor

10.1 Underlag för samtycke

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Podklad pro souhlas

Cílem této práce je zjistit, jak Romové v České republice uvažují o pojmu migrace a zdali migrace souvisí s tím, kde se cítí být doma. Toto s ohledem na společnou evropskou politiku, která usnadňuje pohyb osob v rámci EU. Mým cílem je poukázat na souvislost mezi migrací a pocitem domova se zaměřením na to, jak moji informátoři sami přemýšlejí o migraci a co slovo domov znamená pro každého z nich.

Chci prozkoumat, jak sami definujete pojmy migrace a domov. Ocením, když se se mnou podělíte o své zážitky, zkušenosti a názory. Chtěla bych informovat, že účast v mé studii je zcela dobrovolná a můžete se kdykoli rozhodnout o jejím ukončení. Žádné jméno nebo jiné informace, které mohou napomoci odhalit vaši identitu, nebudou použity v mé práci. Nikdo jiný kromě mě nebude mít přístup k shromážděnému materiálu a nebude možné identifikovat někoho na základě citací eventuálně použitých v textu. Všechny informátoři se se mnou mohou spojit v případě, že se vyskytne cokoliv, co mají potřebu dále diskutovat.

Anna Budinová

10.2 Informanter sökes

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Hledám informátory

Jsem studentka sociální práce na univerzitě v Göteborgu a píši svou bakalářskou práci. Za tímto účelem hledám informátory, to znamená osoby, s kterými potřebuji provést rozhovor. Mojí cílovou skupinou jsou Romové a jedinou podmínkou je dosažený věk 18 let.

Cílem mé práce je zjistit, jak Romové v České republice uvažují o pojmu migrace a zdali migrace souvisí s tím, kde se cítí být doma. Toto s ohledem na společnou evropskou politiku, která usnadňuje pohyb osob v rámci EU. Mým cílem je poukázat na souvislost mezi migrací a pocitem domova se zaměřením na to, jak moji informátoři sami přemýšlejí o migraci a co slovo domov znamená pro každého z nich.

Chci prozkoumat, jak sami definujete pojmy migrace a domov. Ocením, když se se mnou podělíte o své zážitky, zkušenosti a názory. Chtěla bych informovat, že účast v mé studii je zcela dobrovolná a můžete se kdykoli rozhodnout o jejím ukončení. Žádné jméno nebo jiné informace, které mohou napomoci odhalit vaši identitu, nebudou použity v mé práci. Nikdo jiný kromě mě nebude mít přístup k shromážděnému materiálu a nebude možné identifikovat někoho na základě citací eventuálně použitých v textu. Všechny informátoři se se mnou mohou spojit v případě, že se vyskytne cokoliv, co mají potřebu dále diskutovat.

10.3 Intervjuguide

Vad tror du migration är?

Vad innebär migration för dig?

Vad finns det för nackdelar/fördelar med migration?

Är migration ett fritt val?

Vart skulle du migrera och varför?

Vad ordet hem, att vara hemma innebär för dig?

När känner du dig hemma?

Hur kan du skapa ditt hem?

Vad är ditt ideala hem?

Vilka hinder finns för att du inte kan skapa det ideala hemmet?